कर्नाटक सरकार

मराठी सरिता

तृतीय भाषा पाठ्यपुस्तक

Marathi Third Language

Part - 1

8

इयत्ता आठवी

NOT TO BE REPUBLISHED
@KTBS

Karnataka Textbook Society (R)
6th Cross, Malleshwaram
Bangalore 560003

ಮುನ್ನುಡಿ

2005ನೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಚಿತವಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಪಠ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ಸಂಘವು 2010ನೇ ಸಾಲಿನಿಂದ ಒಂದನೇ ತರಗತಿಯಿಂದ ಹತ್ತನೇತರಗತಿವರೆಗಿನ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ರಚನಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಭಾಷಾ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಕೋರ್ ವಿಷಯಗಳನ್ನು 7 ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. 1 ರಿಂದ 4ನೇ ತರಗತಿಯವರೆಗೆ ಪರಿಸರ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು 5ರಿಂದ 10ನೇ ತರಗತಿಯವರೆಗೆ ಕೋರ್ ವಿಷಯಗಳಾದ ಗಣಿತ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಷಯಗಳಿರುತ್ತವೆ.

2005ರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ಈ ಕೆಳಗಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

- ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಜೀವನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವುದು.
- ಕಂಠಪಾಠ ವಿಧಾನದಿಂದ ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು.
- ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಪಠ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸುವುದು.
- ಜ್ಞಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಲಿಕಾ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು.
- ಭಾರತದ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ನೀತಿಯನ್ವಯ ಮಕ್ಕಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವುದು.
- ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಇಂದಿನ ಹಾಗೂ ಭವಿಷ್ಯದ ಜೀವನಾವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು.
- ವಿಷಯಗಳ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಅವುಗಳ ಸಮಗ್ರದೃಷ್ಟಿಯ ಬೋಧನೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವುದು.
- ಶಾಲೆಯ ಹೊರಗಿನ ಬದುಕಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಸಂಯೋಜನೆ.
- ಮಕ್ಕಳಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದು.

ನೂತನ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಮೂಲಭೂತ ವಿಧಾನಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

- ಅಂತರ್ಗತ ವಿಧಾನ (Intergrated Approach),
- ರಚನಾತ್ಮಕ ವಿಧಾನ (Constructive Approach),
- ಸುರುಳಿಯಾಕಾರದ ವಿಧಾನ (Spiral Approach),

ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ವಿಷಯ ಹಾಗೂ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪಠ್ಯವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ ಭಾರತೀಯ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನೂತನ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳು ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಅವುಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ವಿಕಸನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿವೆ. ತನ್ಮೂಲಕ ಅವರನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಸ್ವಸ್ಥ ಸಮಾಜದ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ.

© KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

ಭಾಷಾಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಗುರಿಗಳಾದ ಆಲಿಸುವುದು, ಮಾತನಾಡುವುದು, ಓದುವುದು, ಬರೆಯುವುದು ಹಾಗೂ ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಂತಹ ಕ್ಷೇತ್ರವಾರು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕೌಶಲ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ವ್ಯಾಕರಣ, ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ, ಪ್ರಶಂಸಾ ಮನೋಭಾವ, ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಂವರ್ಧನೆ ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳ ಅಭ್ಯಾಸ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಾಮಥ್ಯ ಸಂವರ್ಧನೆಗೆ ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು. ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಅವರು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಠಪಾಠಕ್ಕೆ ಶರಣು ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ಭಾಷಾ ಕೌಶಲ್ಯಗಳ ಸಂವರ್ಧನೆಗೆ ಒಂದು ಪೂರಕವಸ್ತುವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲು, ಮಕ್ಕಳ ಮನೋವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಯ ಮೂಲಕ ಅವರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಂವಹನ ಕೌಶಲ್ಯಗಳ ಸಂವರ್ಧನೆಯೇ ಕಲಿಕೆ ಗುರಿಯೆಂದು ಅಂತಹ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವ ಕಲೆ (learning to learning) ಹಾಗೂ ಕಲಿತುದುದನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿ (learning to do), ಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿ ಘಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬೆಳಗಾವಿ ಹಾಗೂ ಕಲಬುರಗಿ ವಿಭಾಗದ ಸ್ಥಳೀಯರ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ, ಪೋಷಕರ ಆಸಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಮೇರೆಗೆ 2023ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಾಲಿನಿಂದ ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತೃತೀಯ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಕಲಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 8ನೇ ತರಗತಿ ಮರಾಠಿ–ಸರಿತ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನೂತನವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಾಗೂ ಭಾಷಾಸಕ್ತರು ಪಡೆಯುವರೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಸಂಘವು ಹೊಂದಿದೆ.

ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ, ಸದಸ್ಯರಿಗೆ, ಕಲಾವಿದರಿಗೆ, ಪರಿಶೀಲಕರಿಗೆ, ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿಯ ಸದಸ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬೆಳಗಾವಿರವರಿಗೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ಸಂಘವು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಸಂಘವು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತದೆ.

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

ಶ್ರೀ ಎಂ.ಪಿ. ಮಾದೇಗೌಡ
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಕರ್ನಾಟಕ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರು

हितगुज

नमस्कार,

इयत्ता 8वी साठी तृतीय भाषा मराठीचे 'मराठी सरिता' हे पाठ्यपुस्तक तयार करताना राष्ट्रीय अभ्यासक्रम चौकट (NCF) 2005 मधील मार्गदर्शक सूचना विचारात घेतल्या आहेत.

8 वी मध्ये विद्यार्थ्यांची बौद्धिक व मानसिक पातळी थोडीशी उंचावली जाते याचा विचार करून गद्य व पद्य यांची निवड केली आहे. गद्य पद्यांची निवड करताना विद्यार्थ्यांमध्ये एकात्मता, नम्रता, देशप्रेम, भूतदया, निसर्गप्रेम, परोपकार, कुतूहल, श्रमप्रतिष्ठा, पर्यावरण जागृती ही मूल्ये वृद्धिंगत व्हावीत आणि त्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा, तसेच मराठी भाषेतील विविध वाङ्मय प्रकारांची विद्यार्थ्यांना ओळख व्हावी हा उद्देश डोळ्यासमोर ठेवून पुस्तकाची रचना केली आहे.

कर्नाटकातील समृद्ध परिसर, परंपरा, इतिहास यांचाही विचार केला आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन, श्रवण, लेखन ही भाषिक कौशल्ये वाढीस लागतील असे प्रयत्न आहेत.

नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार पाठ्यपुस्तकामध्येच विद्यार्थ्यांनी स्वाध्याय सोडवावा, यासाठी तशा प्रकारच्या प्रश्नांचा समावेश केला आहे. स्वयंअध्ययन आणि हसत खेळत शिक्षण यानुसार विद्यार्थ्यांना अभ्यास देण्याचा प्रयत्न केला आहे. विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने विद्यार्थ्यांनी भविष्याचा वेध घ्यावा याचाही विचार केला आहे.

विविध शब्दकोडी, भाषिक खेळ, चित्रकोडी यातून विद्यार्थ्यांच्या सृजनशीलतेला वाव मिळावा, हा उद्देश ठेवून त्यांचाही समावेश केलेला आहे. गद्य व पद्य असे स्वतंत्र विभाग करून व्याकरण व पूरक वाचन यांचा समावेश पुस्तकात शेवटी केलेला आहे.

या पाठ्यपुस्तक निर्मितीसाठी सहनिर्देशक श्री. एम. एम. सिंधूर, समन्वय अधिकारी श्रीमती सुजाता एस. बाळेकुंद्री व श्रीमती भारती बी. दासोग, प्राध्यापिका डायेट मण्णूर, श्री. एस.डी. गांजी, प्राचार्य डायेट, बेळगावी या सर्वांचे बहुमोल मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. त्या सर्वांचे मन:पूर्वक आभार.

परिवर्तन ही शिक्षणाची गरज आहे. म्हणून या पाठ्यपुस्तकासंदर्भात, शिक्षक व पालकांकडून वेळोवेळी येणाऱ्या सूचनांचे स्वागतच आहे.

पाठ्यपुस्तक रचना समिती

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

TEXT BOOK COMMITTEE

Chairman:

Shri Shailesh Ravikant Dani, Asst. Teacher,
Shrihari Vidyalay Ugar khurd, Tal- Kagawad, Dist- Belagavi.

Members:

Shri Jayavant Mayappa Patil, Head Master,
Manturga High School Manturga, Tal-Khanapur, Dist- Belagavi.

Shri Mahesh Narayan Utturkar, Head Master,
Govt. Marathi High School (RMSA), Gunji, Tal-Khanapur, Dist- Belagavi.

Shri Santoshkumar Rajaram Mane, Asst. Teacher
Govt. High School Navalihal, Tal - Chikkodi, Dist- Belagavi.

Shri Vitthal Namdev Patil, Asst. Teacher,
Smt. Sundarabai Bhandurge High School, Daddi Tal-Hukkeri, Dist- Belagavi.

Scrutinizer:

Shri Yuvaraj Kallapa Patil, Asst. Teacher,
Smt. Leelavati Venkatesh Karguppikar High School, Agasage, Tal-Dist-Belagavi.

Artist:

Shri Raju Shankar Bades, Drawing Teacher,
Pandit Javaharlal Neharu High School, Kalloli, Tal-Mudalagi, Dist- Belagavi.

Editorial Board Members:

Dr. Vinod Gaikwad, Retd. Professor,
Marathi Section, R.C.U. Belagavi.

Dr. Manisha Nesarkar, Professor,
Dept. of Marathi Section, R.C.U. Belagavi.

Co-ordination

Shri S. D. Ganji, Principal/DDPI (Dev),
DIET, Mannur, Belagavi.

Smt. Bharati Bheemarayappa Dasog, Lecturer,
DIET, Belagavi

Chief Advisers:

Sri M. P. Madegowda,

Managing Director, KTBS, Bengaluru

Smt M. D. Usha,
Deputy Director, KTBS, Bengaluru

Programme Co-Ordinator

L. SHANKER GOWDA, Asst. Director,
KTBS, Bengaluru.

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

गद्यविभाग

अ.क्र.	पाठाचे नाव	लेखकाचे नाव	साहित्य प्रकार	मूल्य	पृष्ठ क्र.
1	स्वराज्याचे तोरण	संकलित	नाट्यप्रवेश	साहस, महत्त्वाकांक्षा	1
2	विजेचा दिवा	डॉ. भीमराव गस्ती	आत्मकथन	शिक्षणप्रेम	6
3	वानरांची शेकोटी	मारुती चितमपल्ली	ललित गद्य	जिज्ञासा	10
4	आधुनिक भारताचे निर्माते-विश्वेश्वरय्या	संकलित	व्यक्तीचित्र	व्यक्ती माहात्म्य	17
5	गुराखी	साने गुरुजी	कथा	प्रामाणिकपणा	23

पद्यविभाग

अ.क्र.	कवितेचे नाव	कविचे नाव	साहित्य प्रकार	मूल्य	पृष्ठ क्र.
10	मानवता	समीर सामंत	प्रार्थना गीत	एकात्मता	31
11	संतवाणी i) लहानपण देगा देवा ii) पक्षी जाय दिगंतरा	संत तुकाराम संत जनाबाई	अभंग	नम्रता, वात्सल्य	36
12	हा देश माझा	सेनापती बापट	देशभक्ती गीत	देशप्रेम	44
13	चवदार तळ्याचे पाणी	अनुराधा साळवेकर	दलित कविता	समता	44
19	**व्याकरण व लेखन विभाग**				49
20	**पूरकवाचन**				54
	कोणापासून काय घ्यावे?				54
	बसवण्णांची वचने				55
21	**अवांतर वाचनासाठी कथांचे नमूने**				56
	गारेगार				56

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

1 स्वराज्याचे तोरण

- संकलित

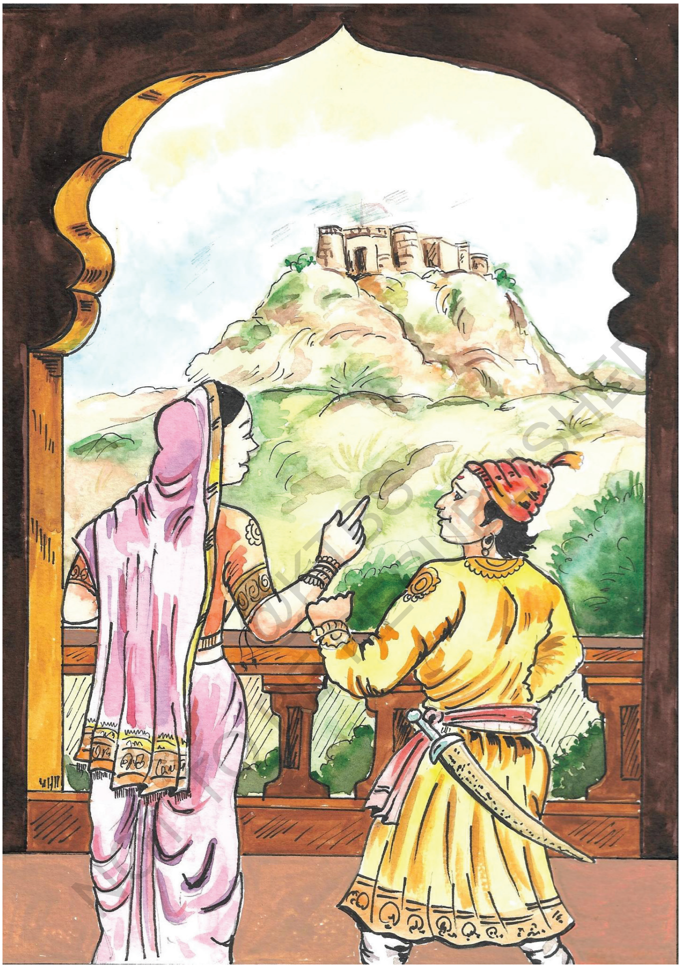

(मूल्य-साहस, महत्त्वाकांक्षा)

(प्रवेश पहिला. पुण्यातील वाडा जिजामाता खिडकी जवळ उभ्या आहेत)

जिजामाता : रात्र झाली आहे. बाहेर पाऊस पडत आहे. माझा शिवबा अजून कसा आला नाही ?

शिवाजी : (प्रवेश करत) माँसाहेब, हां मी आलो, तुमचा शिवबा.

(जिजामातेला वाकून नमस्कार करतो.)

जिजामाता : (शिवबाला जवळ घेऊन) कुठं होतात एवढी रात्र होईपर्यंत? तुझी फार काळजी वाटते.

शिवाजी : काळजी कशाला करायची? मी एकटा थोडाच फिरतो? येसाजी कंक, तानाजी मालुसरे आणि बाजी पासलकर असतात माझ्याबरोबर.

जिजामाता : पण एवढा पाऊस पडत असताना काय करत होतात अंधारात तुम्ही?

शिवाजी : तो पहा, दूर 'तोरणा किल्ला' दिसतो आहे ना, तो घेतला पाहिजे की नाही?

जिजामाता : किल्ला घेणार?

शिवाजी : होय माँसाहेब, सुलतानाची चाकरी करू नकोस, असं तुम्हीच सांगितलं आहे ना? मग स्वतःचं राज्य हवं, त्यासाठी किल्ला हवा.

जिजामाता : पण किल्ला घेण्यासाठी लढाई करावी लागेल ना?

शिवाजी : आमची तयारी आहे. त्यासाठी पाचशे मावळे तयार आहेत, तलवार आणि ढाल घेऊन लढायला!

जिजामाता : एवढे मावळे कसे मिळवले तुम्ही?

शिवाजी : त्यांना स्वराज्याचं महत्त्व समजावून सांगितलं. आज ते सुलतानाची चाकरी करत आहेत. दिवसभर श्रम करतात तरी पोटभर अन्न मिळत नाही. त्यांची मुलंबाळं उपाशी राहतात. अंगावर घालायला कपडे नसतात. स्वतःचं राज्य आलं की असे हाल होणार नाहीत. हे पटलं त्यांना!

जिजामाता : पण किल्ल्यावर खूप सैन्य असेल, शिवाय किल्लेदार शूर आहे.

शिवाजी : त्यासाठी आम्ही एक युक्ती केली आहे.

जिजामाता : काय?

शिवाजी : या पावसात रातोरात आम्ही किल्ल्यावर हल्ला करणार आहोत, तिथं फार थोडे शिपाई आहेत. किल्लेदार देखील तिथं नाही.

जिजामाता : तो कुठे गेला?

शिवाजी : पावसाळा लागला की तो किल्ला सोडतो, खाली गावात जाऊन राहतो. त्यांचं सैन्यही त्याच्याबरोबर असतं.

जिजामाता : हे तुम्हांला कसं कळलं?

शिवाजी : आमच्या गुप्तहेरांनी ही बातमी आणली आहे. तेव्हा माँसाहेब आम्हांला आशीर्वाद द्या. आम्ही किल्ल्यावर स्वारी करायला निघालो आहोत. बाहेर पावसात मावळे उभे आहेत.

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

जिजामाता : पण शिवबा तुझं वय जेमतेम सोळा वर्षांचं.

शिवाजी : म्हणून काय झालं आमच्या पराक्रमाबद्दल तुम्हाला शंका वाटते का?

जिजामाता : नाही शिवबा. जा. गरीब मावळ्यांच्या सुखासाठी जरूर लढायला जा. स्वराज्य मिळविण्यासाठी पराक्रम गाजवा. यशस्वी व्हा!

(शिवबा जिजामातेला वाकून नमस्कार करतो. जिजामाता शिवबाला आशीर्वाद देतात. शिवबा जातो. बाहेर मावळ्यांच्या गर्जना ऐकू येतात.)

प्रवेश दुसरा

(तोच वाडा, आता पहाट झाली आहे, जिजामाता काळजी करत आहेत. खिडकीतून एकसारख्या बाहेर पाहत आहेत.)

जिजामाता : देवी जगदंबे । माझ्या मावळ्यांचे रक्षण कर.

(तेवढ्यात एक दासी येते)

दासी : माँसाहेब शिवाजीराजांनी लढाई जिंकली. तोरणा किल्ला घेतला तो पहा त्या किल्यावर भगवा झेंडा फडकतो आहे.

जिजामाता : धन्य आहे तुझी शिवबा. तोरणा किल्ला घेऊन तू स्वराज्याचं तोरण बांधलंय, मला तुझा खूप अभिमान वाटतो.

(बाहेर रणशिंग - तुतारी वाजते. हिंदवी स्वराज्याचा जयजयकार असो - शिवरायांचा जयजयकार असो. असे लोकांचे आवाज ऐकू येतात.)

NOT TO BE REPUBLISHED ©KTBS

नवीन शब्दार्थ :

चाकरी - सेवा, गुलामी
सुलतान - राजा
युक्ती - कल्पना
स्वारी - हल्ला
गर्जना - आवाज, आरोळी
तोरण - दारावर बांधायची शोभिवंत माळ
किल्लेदार - किल्ल्याचा प्रमुख सरदार
मावळे - छ. शिवाजी महाराजांचे सैनिक
गुप्तहेर - शत्रुगटात जाऊन गुप्तपणे माहिती मिळविणारा.

टिपा :

1) **तुतारी** : युद्ध सुरु होण्यापूर्वी फुंकून वाजवले जाणारे एक रणवाद्य

2) **येसाजी कंक** : भोर या ठिकाणी जन्म, गनिमी कावा, युद्धाचे तंत्र जाणणारे; प्रतापगडाच्या लढाईत प्रमुख भूमिका बजावलेले विश्वासू सहकारी.

3) **तानाजी मालुसरे** : साताऱ्याजवळ गोडोली येथे जन्म. छ. शिवाजी महाराजांचे बालपणीचे मित्र, कोंढाणा किल्ला घेण्यात महत्त्वाची भूमिका, त्यावेळी त्यांना वीरमरण आले, त्यांच्या स्मरणार्थ त्या गडाचे नाव 'सिंहगड' ठेवण्यात आले.

4) **बाजी पासलकर** : मोसे, मावळ खोऱ्यातील वतनदार शहाजी राजांच्या काळात जहागिरी मिळाली. अत्यंत शूर असलेले, न्यायदानात तरबेज असे ते होते.

NOT TO BE REPUBLISHED ©KTBS

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) जिजामाता काळजी का करत होत्या ?
2) 'तोरणा किल्ला' घेण्यासाठी शिवबाने कोणती युक्ती केली ?

3) जिजामातेला शिवबाचा अभिमान का वाटला?

4) शिवबाने मावळ्यांना स्वराज्याचे महत्त्व कसे पटवून दिले?

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन ते तीन वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) शिवाजी महाराजांच्या बालसवंगड्यांची नावे लिहा.

2) शिवाजी महाराज किल्ल्यावर रात्री हल्ला का करणार आहेत?

3) जिजामाता शिवाजी महाराजांना कोणता संदेश देतात?

प्र.3. कोणी कोणास म्हटले ते सांगा?

1) ''आमच्या पराक्रमाबद्दल शंका वाटते का तुम्हाला?''

2) ''एवढे कसे मावळे मिळवले तुम्ही''

प्र.4. विरुद्धार्थी शब्द चौकटीमध्ये लिहा.

1)	काळजी	x	
2)	स्वराज्य	x	
3)		x	रात्र
4)		x	शूर.

उपक्रम:

1) छ. शिवाजी महाराजांच्या गडकिल्ल्यांची माहिती गोळा करून लिहा.

2) दिवाळी सणामध्ये किल्ला बांधण्याच्या स्पर्धेमध्ये सहभागी व्हा.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

2 विजेचा दिवा - एक आठवण

- डॉ. भीमराव गस्ती

Q2C5D8

परिचय :

डॉ. भीमराव बसवंत गस्ती (1950-2017) शिक्षण - एम. टेक्. (रशिया)
(साहित्य - बेरड, आक्रोश, सांजवारा)

इंडाल प्रकल्पग्रस्तांना न्याय मिळवून दिला. दक्षिण भारतातील आदिवासी, अन्य जमाती, भटके विमुक्त व उपेक्षित देवदासी भगिनींसाठी कार्य, सेवाभावी कार्यकर्ता म्हणून राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय सन्मान.

हे एक प्रसिद्ध लेखक होते. त्यांचा जन्म बेळगावजवळील यमनापूर येथे झाला. गरीब, अडाणी, मागासलेल्या कुटुंबात जन्मलेल्या भीमरावांनी खूप कष्ट घेऊन आपले शिक्षण पूर्ण केले. खूप शिकायचे ही त्यांची जिद्द होती. त्यासाठी त्यांच्या आई वडिलांचेही प्रोत्साहन मिळाले. बालपणी ते शिक्षणासाठी बेळगावला एका वसतिगृहात राहिले. वसतिगृहातील एक आठवण या पाठात आली आहे. हा पाठ 'बेरड' या पुस्तकातून घेतला आहे.

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

(मूल्य-शिक्षणप्रेम)

अनगोळ येथे एका कार्यकर्त्याने मागासलेल्या जातीतील विद्यार्थ्यांसाठी एक वसतिगृह सुरु केलं. तो चौकशी करत करत आमच्या मास्तरांना भेटला. दोघेजण आमच्या घरी आले. मला वसतिगृहात दाखल करण्यासाठी बाबाला समजावू लागले. तेव्हा बाबा त्यांना म्हणाला, ''बोरडिंगमध्ये ठेवूस माझं पोर काय बेवारशी हाय? त्याचं शिकश्यान करायला मी घट् हाय मास्तर! तसली गोष्ट सांगू नका माझ्या म्होरं!'' परंतु तो कार्यकर्ता सारखा सारखा येऊन घरात बसू लागला. तेव्हा बाबा आणि इतर दोन मुलांचे पालक त्या गोष्टीला तयार झाले. वसतिगृह म्हणजे काय हे आम्हाला समजत नव्हतं. तो कार्यकर्ता सांगत होता, ''तेथेच रहायचं, जेवण करायचं व तेथेच शिकायचं. महिन्यातून एकदा आपल्या घरी जाऊन यायचं.''

गावाकडून बेळगावकडे हेलपाटे तरी वाचतील म्हणून आम्ही तिघे व तो कार्यकर्ता वसतिगृहात गेलो. तेव्हा आमच्या अगोदरच तेथे पंधरा-सोळा मुलं दाखल झाली होती. त्या रात्री आम्ही सर्वांनी एकत्र बसून जेवणं केली. त्या कार्यकर्त्याला सर्वजण गुरुजी म्हणत होते. आम्ही सर्वजण खेड्यातून आलेलो. तेव्हा आमच्या खोलीतील टांगलेला दिवा पाहून आम्हा सर्वांनाच आश्चर्य वाटलं. हा एवढा छोटा दिवा इतका प्रकाश कसा काय देतो? याचे आम्हाला विशेष कुतूहल वाटायचं. घासलेटची चिमणी सरळ ठेवतात आणि हा उलटा कसा काय? या दिव्याला कोठून

तेल घालत असतील? असे प्रश्न पडले. आम्ही सर्व खेडयातील पोरं, खेड्यात विजेचे दिवे कोठून पाहणार? प्रत्येकाच्या घरी चिमणी, लालटन, नाहीतर तेलाची पणती एवढ्याच मिणमिणत्या उजेडाची सवय. फुंकर घातली किंवा 'फू' म्हटले तर दिवा विझून जायचा.

एका रात्री तो दिवा लावून गुरुजी कोठेतरी बाहेर गेले. आम्ही सर्वजण अभ्यास करत होतो. बराच वेळ अभ्यास केल्यानंतर आम्ही झोपण्याच्या तयारीला लागलो. दिवा जळतच होता. गुरुजी आल्याशिवाय दिवा विझवणार कोण? आम्ही दिवा तसाच ठेवून झोपी गेलो, तर रात्रभर दिवा जळणार आणि त्यातील तेलही संपणार. गुरुजी आले तर तो दिवा का विझवला नाही? असे विचारणार, तेव्हा दिवा विझवावा का विझवू नये. याबद्दल आमच्यात वाद सुरू झाला. आणि शेवटी तो विझवण्याचा निर्णय आम्ही एकमताने घेतला. पण दिवा विझवायचा कसा?

एक उंच मुलगा उठला आणि त्यानं टाचा उंच करून दिव्याला फुंकर मारली, पण दिवा विझला नाही. तेव्हा ''दिवा लई पावरबाज हाय'' असा निष्कर्ष काढून एकदम चौघांनी फुंकण्याचा प्रयत्न केला. तरीही काही उपयोग झाला नाही. ''आता काय करावं? या विचारात आम्ही पडलो आणि अखेर एक उपाय सापडला!''

हाताने वारं घालून घरात चिमणी विझवतात, तसं करुया. असं आम्ही ठरवलं. आम्हा सर्वांमध्ये गळतग्याचा उप्पार फारच खट्याळ होता. तो मोठ्या दिमाखानं उठला. आणि दिव्याजवळ गेला. त्यानं हात उंच करून दिव्यावर जोरात फटका मारला. 'फटऽऽ' असा आवाज झाला आणि सर्वत्र अंधार झाला. दिवा विझवल्याच्या खुशीत उप्पार अंधारातच गर्वानं म्हणाला,बघितलात! मी कसा दिवा विझवला!

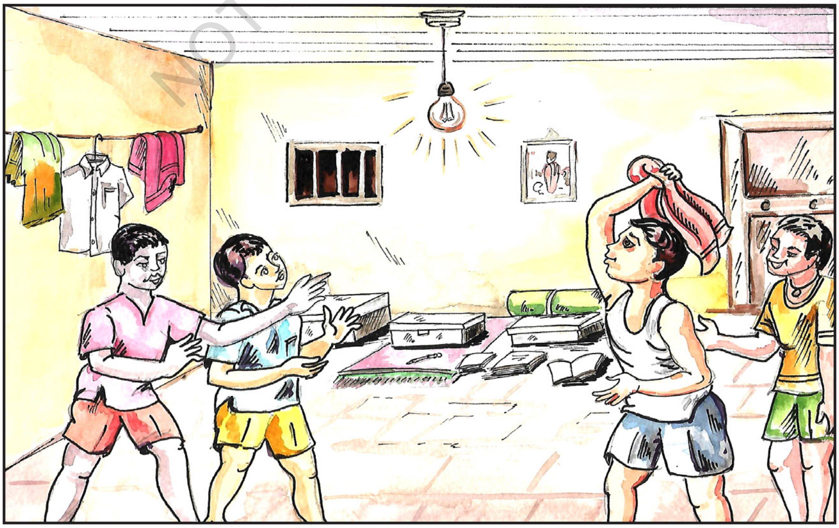

NOT TO BE REPUBLISHED ©KTBS

आम्ही सगळेजण त्याचं कौतुक करत अंधारात झोपी गेलो. गुरुजी सकाळी लवकरच वसतिगृहाकडे आले. त्यावेळी आम्ही सर्व झोपेतच होतो. गुरुजींनी छडी घेऊन आळीपाळीनं सर्वांना प्रसाद देत उठवलं. मुलंही खडबडून जागी झाली. गुरुजी दिव्याकडे पाहून मोठ्याने ओरडले. ''येथील दिवा कोणी फोडला रे?'' आम्ही सभोवार पाहिले. भिंतीकडेला त्या दिव्याच्या काचा पडलेल्या दिसल्या. पूर्वीच्या जागेवर त्या दिव्याचा पत्ताच नव्हता. आम्ही सर्वजण एकमेकांकडे पाहू लागलो. आता गुरुजी सर्वांनाच मारणार म्हणून एकाने उप्पारचं नाव सांगितलं. तसा उप्पार उठून उभा राहिला. तो थोडा धीटही होता. ''गुरुजी मी दिवा फोडलो नाय, विझवलो हाय! मी कशास दिवा फोडू?'' आणि सर्वांकडे पाहून पुन्हा म्हणाला, ''व्हय की न्हाय रे?''

एकजण धैर्यानं म्हणाला, ''व्हय व्हय, गुरुजी रात्री त्यानंच दिवा विझवला.''

''तो कसा रे?''

''सगळ्यांनी फुंकलं तरी दिवा विझेना, म्हणून मी हातानं वारा घालून दिवा विझवला.'' उप्पारचं बोलणं ऐकून गुरूजी पोट धरून हसू लागले. ते हसताहेत ते पाहून आम्ही एकमेकांकडे पाहू लागलो. त्यानंतर गुरुजींनी आम्हाला त्या दिव्याच्या बटणाकडं नेलं आणि दिवा लावायचा असल्यास बटण खाली ओढायचं व बंद करायचा असल्यास ते वर करायचं असं समजावून सांगितलं. आमच्याकडे पाहून म्हणाले, ''पुन्हा तुम्ही त्या दिव्याकडं गेलात आणि तसं काही केलंत तर विजेचा शॉक लागून फुकट मराल.''

तेव्हा कुठं आम्हाला त्या विजेच्या दिव्याचं गांभीर्य समजलं.

नवीन शब्दार्थ :

वसतिगृह - विद्यार्थ्यांसाठी राहण्याची, जेवणाची सोय असलेले ठिकाण

मास्तर - शिक्षक, दाखल - हजर

बोर्डिंग (बोरडिंग) - जेवणाची सोय असलेले ठिकाण

शिकश्यान - शिक्षण, चिकाटी - जिद्द, हेलपाटे - खेपा

म्होरं - समोर, घासलेट - रॉकेल, कुतूहल - जाणून घेण्याची इच्छा

लालटन - कंदील, निष्कर्ष - अनुमान, उप्पार - एक आडनाव

गांभीर्य - गंभीरपणा, दिमाखात - तोऱ्यात, शॉक - धक्का

आळीपाळीने - एका पाठोपाठ एक, कार्यकर्ता - सामाजिक कार्य करणारा

फुंकर - फुंकणे, चिमणी - रॉकेलचा दिवा

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) भीमराव गस्ती यांचा जन्म कोठे झाला?
2) 'बेरड' हे आत्मकथन कोणी लिहिले आहे?
3) खेड्यात घराघरातून उजेडासाठी कोणकोणती साधने वापरत?
4) दिवा विझविण्यासाठी उप्पारने काय केले?
5) मुलांना विजेच्या दिव्याची माहिती केव्हा कळली?

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन ते तीन वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) ''बोर्डिंगमध्ये ठेवूस माझं पोर काय बेवारशी हाय?''
2) ''लई पावरबाज हाय''
3) ''बघितलास! मी कसा दिवा विझवला!''

प्र.3. विरुद्धार्थी शब्द चौकटीमध्ये लिहा.

1)	सोय	x	
2)	सुरक्षित	x	
3)	उंच	x	
4)	अज्ञान	x	

प्र.4. प्रमाण भाषेत लिहा.

1)	शिकश्यान	-	
2)	लई	-	
3)	ठेवूस	-	
4)	बेवारशी	-	

उपक्रम :

1) 'शौर्य' पुरस्कार मिळविलेल्या बालकांची माहिती मिळवा.
2) जवळच्या वसतिगृहाला भेट देऊन त्याबद्दलची माहिती मिळवा.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

3 वानरांची शेकोटी

- श्री. मारुती चितमपल्ली

V7F1Z2

परिचय :

श्री. मारुती चितमपल्ली 5 नोव्हें 1932 रोजी सोलापूर येथे जन्म. वनाधिकारी म्हणून नोकरी, 65 वर्षे जंगलात काढली. आनंददायी बगळे, केशराचा पाऊस, घरट्यापलिकडे हे कथासंग्रह. चकवाचांदणं -एक वनोपनिषद-आत्मचरित्र, जंगलाचं देणं, निळावंती, पक्षी जाय दिगंतरा, रातवा, पक्षीकोश, रानवाटा, इ पुस्तकाचे लेखन. भारती विद्यापीठाचा जीवनसाधना, एस.डी. पाटील समाजसेवक पुरस्कार, 'पाखरमाया' या पुस्तकातील 'वानराची शेकोटी' या लेखातील वानरांच्या काही गुणवैशिष्ट्यांवर प्रकाश टाकणारा हा थोडासा भाग इथे घेतला आहे.

(मूल्य - जिज्ञासा)

पंचतंत्रात एका ठिकाणी वानरं गुंजा जमा करून त्याभोवती शेकत बसल्याचा उल्लेख आहे:

कोणा पर्वतातील जंगलात वानरांचा कळप राहत होता. थंडीच्या दिवसांत तेथे अतिशीत वारे वाहू लागले. त्यातून पाऊस पडल्यामुळे ती वानरे गारठून गेली. तेव्हा त्यांतील काही वानरांनी अग्नीसारख्या दिसणाऱ्या तांबड्या गुंजा गोळा केल्या आणि त्यांभोवती बसून सारी वानरे अंग शेकू लागली. ते दृश्य सूचिमुख नावाच्या पक्ष्याने पाहिले, तेव्हा तो त्यांना म्हणाला, ''अरे मूर्खानो, गुंजा जरी विस्तवासारख्या लाल असल्या, तरी त्यामुळं तुम्हांला ऊब मिळणार नाही. थंडीपासून निवारण करण्यासाठी वनप्रदेशातील गुहा अथवा गिरिकंदरं यांचा आश्रय घ्या.''

नागपुरात धंतोली भागात राहणारे वनस्पतीचे गाढे अभ्यासक आप्पासाहेब बुटी यांची ओळख 1990 साली माझे ग्रंथप्रेमी मित्र लक्ष्मणराव सोनी यांनी करून दिली. ते आप्पासाहेबांच्या शेजारीच राहतात.

आप्पासाहेब तरुणपणी चंद्रपूर, गडचिरोली इथं आणि पंचमढीजवळच्या सातपुडा पर्वतात

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

शिकारीच्या निमित्तानं खूप भटकले आहेत. एके काळचे ते नामांकित शिकारी, परंतु शिकारीपेक्षा त्यांना वनौषधींच्या संशोधनात अधिक रस होता. अशा अरण्यभ्रमंतीत वनवासी लोकांकडून त्यांनी खूप माहिती गोळा केली आहे. त्याविषयी ते तासन्तास बोलतात. वन्यप्राण्यांचंदेखील त्यांनी जवळून निरीक्षण केलं आहे.

एकदा आप्पासाहेबांचा वनस्पतिशास्त्रावरील दुर्मिळ ग्रंथसंग्रह पाहत असता ते म्हणाले, ''चितमपल्लीसाहेब, तुम्ही कधी ऐकलंय् का, जंगलातील वानरांचा कळप थंडीच्या दिवसांत शेकोटी करतो?''

मी म्हणालो,

''परंतु वानरं तर आगीला भितात!''

ते म्हणाले,

''ऐका तर खरं. ते काटक्यांची शेकोटी रचतात, परंतु ती पेटवीत नाहीत.'' मी पंचतंत्रातील सूचिमुख पक्ष्यानं वानरांना विचारलेला प्रश्न आप्पासाहेबांना केला,

''मग त्यांना ऊब कशी मिळत असेल?''

''ते मला सांगता येणार नाही!''

''तुम्ही ती शेकोटी कधी पाहिलीय्?''

''मी पाहिली नाही. जळगाव जिल्ह्यातील माझ्या एका नातेवाईकानं पाहिल्याचं ते सांगत होते.''

मी लगेच म्हणालो,

त्यांच्याकडं चौकशी करायला जायचं का? कारण वानरांविषयी मी गेली अनेक वर्ष अभ्यास करतोय. परंतु त्यांच्या या सवयीविषयी मी पहिल्यांदाच ऐकतोय. वन्यप्राणिशास्त्रावरील कुण्या नव्या किंवा जुन्या ग्रंथात याचा उल्लेख नाही. भेटीअंती सारा काही खुलासा होईल. वाटल्यास त्यांच्याबरोबर जंगलात जाऊन शेकोटीचं निरीक्षणही करता येईल!''

यावर ते म्हणाले,

''असं करू या. पुढच्या म्हणजे मे महिन्यात तेच माझ्या घरी येणार आहेत. तेव्हा त्यांची ओळख करून देतो. त्यांना काय ते सविस्तर विचारा.''

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

परवा रावेर तालुक्यातील विवरे गावचे श्री. अनंत रामकृष्ण कुलकर्णी यांची भेट झाली. आप्पासाहेब बुटी यांचे ते नातेवाईक. बुटी यांनीच त्यांची ओळख करून दिलेली होती.

मी शेकोटीविषयी विचारताच ते सांगू लागले:

''1952 सालची गोष्ट. सातपुड्याजवळ पालच्या एका शेतकऱ्यानं मला एक माकडाचं पिलू पाळायला आणून दिलं. बोलण्याच्या ओघात त्या शेतकऱ्यानं वानरं आणि माकडं शेकोटी करीत असल्याचं सांगितलं. माझा त्यावर विश्वास बसेना. म्हणून दुसऱ्या दिवशी मी त्या शेतकऱ्याबरोबर सातपुड्याच्या जंगलात गेलो. ते थंडीचे दिवस होते. जंगलात बराच वेळ वानरांच्या शेकोटीच्या शोधात आम्ही भटकत राहिलो. शेवटी एका ठिकाणी वानरांचा कळप शेकोटीभोवती बसलेला दिसला. शेतकरी म्हणाला, हीच ती शेकोटी.''

''आम्ही त्यांच्या नजीक जाताच ती वानरं पळून गेली. मी त्यांच्या शेकोटीचं निरीक्षणं केलं. जंगलातील सुकलेल्या काटक्या-कुटक्या गोळा करून ती शेकोटी रचलेली होती.''

मी माझ्या सोबतीच्या शेतकऱ्याला विचारलं,

''शेकोटी पेटलेली नसताना वानरांना ऊब कशी मिळते?''

त्याला ह्या गोष्टीचा खुलासा करता येईना; परंतु तो म्हणाला-

''या काटक्या तुम्ही पेटवून पहा. या अजिबात जळणार नाहीत.''

''मी लगेच खिशातील आगपेटी काढून त्या काटक्या पेटविण्याचा प्रयत्न केला; परंतु त्यांनी पेट घेतला नाही. शेवटी मी त्या घरी आणल्या. त्यावर रॉकेल ओतून पेटविण्याचा प्रयत्न केला. वरवरचं रॉकेल जळलं, परंतु काटक्या मात्र जळल्या नाहीत.''

मी नंतर कुलकर्णी यांना विचारलं,

''काटक्या न जळण्याचं कारण काय असावं?''

ते काही क्षण विचार करीत म्हणाले,

काष्ठात अग्नी असतो, हे तर आपल्याला माहीत आहेच. त्यातील अग्नितत्त्व वानरांनी आपल्या नजरेनं खेचून घेतलं असावं!

मी मनात म्हणालो,

''हे तर अतिच झालं. वानरांना योगी म्हणायचं की काय?''

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

परंतु पतंजलीनं मात्र वन्य प्राणी हे खरोखरीचे सिद्धयोगी असतात, असं विधान केलं आहे. विज्ञानाच्याही पलीकडं पाहायची आपल्या प्राचीन भारतीय विचारवंतांजवळ जी दृष्टी होती, तिचा अभाव आता जाणवत आहे.

आप्पासाहेबांबरोबर अशा गप्पा मारीत बसलो, की ते वन्यप्राण्यांविषयी अद्‌भुत गोष्टी सांगत असतात.

एकदा ते म्हणाले,

''वानरं रामफळाला-सीताफळाला हातदेखील लावीत नाहीत. मग खाणं दूरच राहिलं.''

अगदी अतर्क्य अशा गोष्टी सांगून मला ते विचार करायला लावतात, एवढं मात्र खरं.

मी म्हणालो,

''या फळांशी श्रीरामप्रभू आणि सीतामाई यांचा संबंध आहे, म्हणून की काय?''

''असेलही तसं. परंतु मी वानरांना रामफळ अथवा सीताफळ खाताना पाहिलेलं नाही. तुम्ही बघितलंय काय?''

अर्थात मी निरुत्तर झालो. अशा गोष्टींचा कधी मी विचारच केला नव्हता. मी म्हणालो,

''पुढच्या हंगामात आपण एखाद्या वानराच्या कळपाला ही फळं खायला घालू या. म्हणजे खात्री होईल.''

वानरं जरी कधीही भेटत असली, तरी ही फळं मात्र निसर्गाचा नियम सोडून कधीही येत नाहीत. ती त्यांच्या हंगामातच येतात. म्हणजे दीर्घ काळाची प्रतीक्षा आलीच!

मी याच गोष्टीचा विचार करीत होतो. साध्या साध्या गोष्टी आपल्या रोजच्या निरीक्षणातून कशा सुटतात? परतवाड्यातील माझ्या निवासस्थानासमोरच सीताफळाची बरीच झाडं होती; परंतु सीताफळं खाताना वानरं मला कधी दिसली नाहीत. आमच्या बागेत वानरांचा एक कळप कायमचा वस्तीला होता. नाना प्रकारच्या गमतीजमती करीत असलेल्या वानरांच्या कळपाचं मी व्हरांड्यात बसून निरीक्षण करीत असे. बागेत आंब्याची दोन उंच झाडं होती. त्यांचीच मालमत्ता समजून ती आंब्यांचा यथेच्छ आस्वाद घेत झाडावर बसलेली असत. त्यांतील एका झाडाला अतिशय आंबट फळं लागत. वानरं त्यांना मात्र शेवटपर्यंत हात लावीत नसत. ती पिकू लागली की मगच ती खायला सुरुवात करीत. त्या वेळी त्यांची चव आंबटगोड असे. घरापाठीमागं जांभळीचं झाड होतं. त्यांतील एकही जांभूळ ती हाती लागू देत नसत.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

जवळच चर्च होतं. त्या आवारात संत्र्यांची बाग होती. वानरं संत्री आवडीनं खात. आपले दोन्ही हात पाठीमागं घेऊन संत्र्याची साल काढीत. कारण साल काढताना त्याचा रस डोळ्यांत उडाला, तर डोळे चुरचुरतात. वानरांना हे माहीत असावं. त्यांच्या युक्तीचं मला कौतुक वाटलं. नंतर संत्र्यांचा गोळा हातात घेऊन ते खाऊ लागत.

वानरांचे काष्ठातील अग्नितत्व शोषून घेणे व इतर फळांवर यथेच्छ ताव मारणाऱ्या वानरांचे रामफळ-सीताफळ न खाणे इत्यादी निरीक्षणे अचंबित करणारी आहेत

नवीन शब्दार्थ :

पंचतंत्र - बोधकथेचे पुस्तक
गुंजा - एक प्रकारचे फळ
सूचिमुख - पंचतंत्रातील एक पक्षी
गिरिकंदर - डोंगर व दऱ्या
दुर्मिळ - दुर्लभ, सहजा सहजी न मिळणारे
शेकोटी - थंडीच्या दिवसात पेटवलेला अग्नी.
पतंजली - अष्टांग योगाचे जनक
अतर्क्य - समजण्या पलिकडचे
काष्ठ - लाकूड
अद्‌भुत - आश्चर्यकारक
कळप - वानरांचा समूह

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) सूचिमुख पक्षाने काय पाहिले?
2) लेखक शेतकऱ्याबरोबर कोणत्या जंगलात गेले?
3) काटक्या न जळण्याचे कारण काय?
4) पतंजलीने वन्यप्राण्यांना काय म्हटले आहे?
5) वानरं कोणती फळे खात नाहीत?

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन - तीन वाक्यात उत्तरे लिहा

6) वानरं शेकोटी कशी करतात त्याचे वर्णन करा.

7) वानरं संत्री कशापद्धतीने खातात त्याचे वर्णन करा?

8) वानरं रामफळ व सीताफळ का खात नाहीत?

प्र.3. कोणी कोणास म्हटले ते सांगा ?

9) ''अरे मूर्खांनो, गुंजा जरी विस्तवासारख्या लाल असल्या, तरी त्यामुळे तुम्हांला ऊब मिळणार नाही''?

10) ''ऐका तर खरं, ते काटक्यांची शेकोटी रचतात परंतु ती पेटवीत नाहीत.''

11) ''काटक्या न जळण्याचे कारण काय असावं?''

प्र.4. खाली दिलेल्या शब्दांचे समानार्थी शब्द चौकटीत शोधून लिहा.

1) वानरं
2) अग्नी
3) पक्षी
4) अरण्य
5) शेकोटी
6) ग्रंथ
7) कळप
8) काष्ठ
9) दृष्टी
10) निसर्ग
11) झाड
12) डोळे

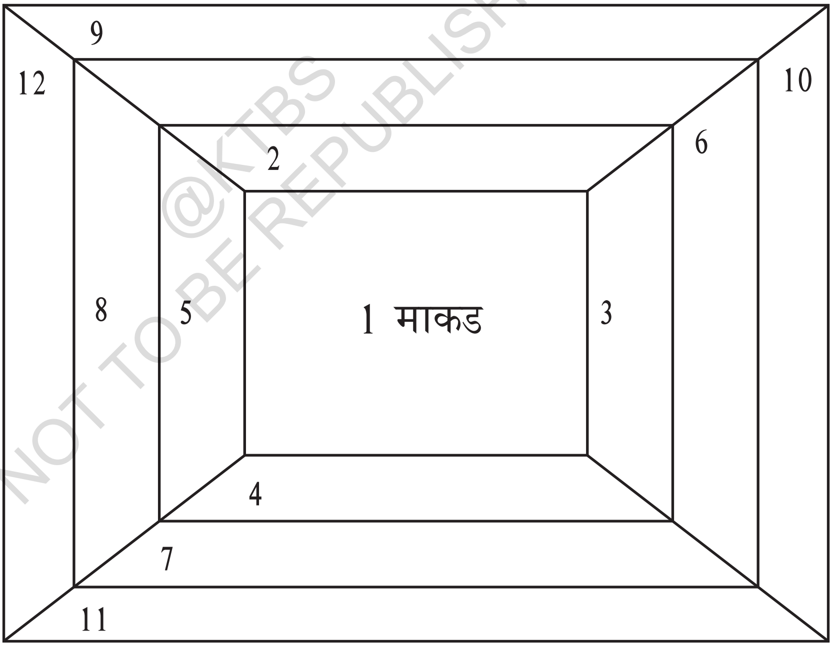

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

उपक्रम:

1) बेळगाव जिल्ह्यातील भीमगड अभयारण्याला भेट द्या व आपले निरीक्षण वहीमध्ये नोंदवा.

2) जंगली प्राण्याचे चित्र लावून एक अल्बम तयार करा.

ओळखा पाहू ?

1) कोकणातून आली माझी सखी
तिच्या मानेवर दिली मी बुकी
तिच्या पसरल्या घरभर लेकी
सांगा पाहू मी कोण ?

2) चतु:ष्पाद मी शाकाहारी
मागे पुढती शेपूट धारी
लांबसोंड अन्, प्रचंड शरीरी
झुलतो मी सदा राजद्वारी

3) मत्स्य नसूनही मी जळी विहरते
अणू इंधन मी खाते पिते
पाण्याखाली लपून राहते
शत्रू जहाजे उडवून देते.

4) अटांगण पटांगण
जल वाणी
बत्तीस राजाची
एकच राणी

5) उंच वाढतो, रंगाने हिरवा
जमिनीत थोडे पाणी मुरवा
प्रदूषण करतो मी कमी
निरोगी आयुष्याची देतो हमी

6) पाय असूनही मी चालत नाही
तोंड असूनही बोलत नाही
अभ्यासाची ना मजवर सक्ती
परी माझ्या झोपेचे कौतुक करती
तुमच्याच मधील मी आहे.
ओळखा पाहू मी कोण आहे ?

उत्तरे इतरत्र पहा

@KTBS
NOT TO BE REPUBLISHED

4 आधुनिक भारताचे निर्माते : सर मोक्षगुंडम विश्वेश्वरय्या

S7H6N5

(मूल्य: व्यक्तिमाहात्म्य)

स्वातंत्र्यपूर्व काळातील एक प्रसंग: प्रवाशांनी भरलेली रेल्वे चालली होती. बहुतकरून इंग्रज प्रवासी होते. गाडीने वेग घेतला होता. इतक्यात अचानक डब्यात बसलेल्या एका भारतीय प्रवाशाने आपल्या जागेवरून उठत रेल्वेची साखळी खेचली. गाडी थांबली. सगळे प्रवासी त्याला ओरडू लागले, रेल्वेचे सुरक्षा रक्षकही तेथे आले, त्यांनी साखळी ओढणाऱ्याला ताब्यात घेतले, आणि साखळी ओढण्याचे कारण विचारले, त्या व्यक्तीने सांगितले की, इथून साधारण फर्लांगभर अंतरावर रेल्वेचे रूळ उखडले आहेत. तेव्हा गाडीला अपघाताचा धोका होता, म्हणून मी साखळी खेचली. यावर सर्वजण आश्चर्यचकित झाले.

त्याच्या म्हणण्याची शहानिशा करण्यासाठी सुरक्षा रक्षकाने त्याला आपल्या बरोबर घेऊन रुळांची तपासणी केली आणि खरोखरच काही अंतरावरील रेल्वे रुळाचे नटबोल्ट उखडले होते. एका मोठ्या संकटातून त्या व्यक्तीने शेकडो प्रवाशांचे प्राण वाचविले होते. केवळ गाडीचा वेग आणि रूळांचा बदललेला आवाज यावरून त्या व्यक्तीने हा अंदाज केला होता. आपल्या विषयाचा इतका सखोल अभ्यास असणारी ही व्यक्ती म्हणजे एक भारतीय इंजिनियर होते त्यांचे नाव सर मोक्षगुंडम विश्वेश्वरय्या म्हणजेच आपले सर एम. व्ही. होय.

विश्वेश्वरय्यांचा जन्म म्हैसूर प्रांतातील कोलार जिल्ह्यातील 'मुद्देनहळ्ळी' येथे 15 सप्टेंबर 1861 रोजी झाला. वडिलांचे नाव श्रीनिवास शास्त्री व आईचे नांव वेंकटलक्षम्मा असे होते. लहानपणापासूनच हुशार असणाऱ्या विश्वेश्वरय्यांनी आपले प्राथमिक शिक्षण चिक्कबळ्ळापूर आणि उच्च शिक्षण बेंगलोर येथे पूर्ण केले. स्थापत्यशास्त्रातील उच्च पदवी त्यांनी संपादन केली.

सहायक अभियंता म्हणून त्यांनी आपल्या कामाची सुरुवात केली. सिंध प्रांतातील सक्कर योजना, पुण्याजवळील खडकवासला धरणाचे विजेचा वापर न करता आपोआप उघडझाप करणारे दरवाजे ही कौशल्याची कामे त्यांनी केली. याशिवाय हैदराबाद, भोपाळ, बडोदा, कोल्हापूर, फलटण या ठिकाणीही अनेक लोककल्याणकारी कामे त्यांनी केली, इंग्रज सरकारने त्यांना 'सर', 'कैंसर-ए-हिंद,' 'के.सी.आय.टी.' यासारख्या पदव्या दिल्या. ब्रिटिशांच्या भेदभाव नीतीमुळे त्यांनी सरकारी नोकरी सोडली, व म्हैसूर प्रांतात मुख्य अभियंता आणि त्यानंतर 'म्हैसूरचे दिवाण' या पदावर काम केले.

दिवाण झाल्यावर त्यांनी म्हैसूर संस्थानाला आधुनिक स्वरूप देण्यासाठी अनेक योजना आखल्या. कावेरी नदीवरील कृष्णराजसागर धरण, विश्वेश्वरय्या कालवा, शिवसमुद्र येथील जलविद्युत केंद्र, वृंदावन गार्डन यासारखी अनेक महत्वाची कामे केली. दैनंदिन गरजेच्या वस्तू उत्पादन करणारे अनेक उद्योग त्यांनी स्थापन केले, रेशीम उद्योगाला गती दिली. म्हैसूरचे चंदनी तेल आणि साबण, जगभर पोचविले. भद्रावती येथे पोलाद कारखाना उभारला. त्याचबरोबर कागद, सिमेंट, साबण उदबत्ती उत्पादन करणारे कारखाने स्थापन करून लोकांना मोठ्या प्रमाणात रोजगार उपलब्ध करून दिला. म्हैसूर विद्यापीठाची आणि म्हैसूर बँकेची स्थापनाही त्यांनीच केली. त्यांच्या या कार्यामुळे म्हैसूर राज्य भारतातील एक अग्रेसर व आधुनिक राज्य म्हणून ओळखले जाऊ लागले.

स्वतंत्र भारताच्या प्रगतीतही त्यांनी मोलाची कामगिरी केली. देशातील अनेक धरणे, नदीवरचे पूल, उद्योगधंद्यांची स्थापना या बाबतीत मोलाचे मार्गदर्शन त्यांनी केले. त्यांच्या या कार्याचा गौरव म्हणून भारत सरकारने 1955 मध्ये त्यांना 'भारतरत्न' हा सर्वोच्च पुरस्कार देऊन त्यांचा सन्मान केला. विश्वेश्वरय्यांची जन्मशताब्दी देशभरात साजरी करण्यात आली. शतायुषी ठरलेल्या या महामानवावर जगभरातून शुभेच्छांचा वर्षाव झाला. त्यांना आलेल्या अनेक शुभेच्छा पत्रांवर त्यांचाच फोटो असलेली पोस्टाची तिकिटे चिकटविली होती. अशा प्रकारे आपला गौरव 'याचि देही याचि डोळा' पाहणे म्हणजे परमभाग्यच! शंभर वर्षांचे कृतार्थ आणि संपन्न जीवन जगणाऱ्या या महर्षीने 14 एप्रिल 1962 रोजी आपली ईहलोकाची यात्रा संपवून परलोकाकडे प्रयाण केले. आज जरी ते नसले तरी त्यांचे कार्य भारतातील स्थापत्यकारांना सतत प्रेरणादायी आणि स्फूर्तिदायी ठरत आहे. 15 सप्टेंबर हा त्यांचा जन्मदिवस 'अभियंता दिन' (इंजिनियर्स डे) म्हणून देशभरात साजरा केला जातो.

© KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

नवीन शब्दार्थ :

फर्लांग	-	अंतर मोजण्याचे जुने परिमाण
आधुनिक	-	नवीन
शहानिशा करणे	-	खात्री करून घेणे
अभियंता	-	इंजिनियर
स्थापत्यशास्त्र	-	बांधकामशास्त्र
संपादन	-	मिळविणे, प्राप्त करणे
जन्मशताब्दी	-	शंभरावा जन्मदिवस
कृतार्थ	-	समाधानी
शतायुषी	-	शंभर वर्षाचे आयुष्य
परमभाग्य	-	मोठे भाग्य
इहलोक	-	पृथ्वीवरचे जीवन
महर्षी	-	महान ऋषी
परलोक	-	स्वर्ग, मरणानंतरचे जीवन
याचि देही याचि डोळा	-	स्वत: प्रत्यक्षपणे पाहणे.

@KTBS
NOT TO BE REPUBLISHED

टिपा :

1) **शिवनसमुद्र** : कावेरी नदीवर म्हैसूरपासून 60 किलोमीटर अंतरावर मंड्या जिल्ह्यात असणारे हे ठिकाण शिवनसमुद्र धबधबा, आशिया खंडातील पहिले जलविद्युत केंद्र इसवी सन 1902 मध्ये स्थापन करण्यात आले आहे, जे आजही कार्यरत आहे.

2) **वृंदावन गार्डन** : दक्षिण भारतातील एक सुंदर पर्यटनस्थळ 'कृष्णराजसागर' धरणाच्या पायथ्याशी 60 एकर जागेत पसरलेली नयनरम्य बाग, रंगीबेरंगी फुलझाडे, वृक्ष व अनेक प्रकारच्या कारंजांनी नटलेले हे ठिकाण 'म्हैसूरचे दिवाण सर मिर्झा इस्माईल' यांनी ही संकल्पना पूर्ण केली. दरवर्षी लाखो पर्यटक येथे भेट देतात.

3) **भारतरत्न** : भारतातील सर्वोच्च सन्मान. कला आणि बुद्धिमत्तेच्या माध्यमातून देशाचे नाव उंचावणाऱ्या व्यक्तींना दिला जातो. याची सुरवात 2 जानेवारी 1954 मध्ये झाली. पहिला भारतरत्न किताब डॉ. सर्वपली राधाकृष्णन् यांना देण्यात आला. श्रीमती इंदिरा गांधी या हा सन्मान मिळविणाऱ्या पहिल्या महिला, तर सचिन तेंडूलकर हे भारतरत्न मिळविणारे सगळ्यात तरुण भारतीय आहेत. खान अब्दुल गफार खान आणि नेल्सन मंडेला या परकीय व्यक्तीनाही हा पुरस्कार दिला गेला आहे. मरणोत्तरही हा पुरस्कार दिला जातो. मरणोत्तर पहिला पुरस्कार भारताचे दुसरे पंतप्रधान लालबहादूर शास्त्री यांना देण्यात आला.

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे द्या.

1) सर एम. व्ही. म्हणजे कोण?
2) विश्वेश्वरय्यांचा जन्म कोठे झाला?
3) विश्वेश्वरय्या यांचा जन्म केव्हा झाला?
4) कावेरी नदीवर कोणते धरण बांधले?
5) विश्वेश्वरय्यांना भारतरत्न किताब केव्हा देण्यात आला?

NOT TO BE REPUBLISHED ©KTBS

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन-तीन वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) खडकवासला धरण योजनेत सर एम. व्ही. यांनी कोणते कौशल्य दाखविले ?
2) विश्वेश्वरय्यांना कोणते परमभाग्य लाभले ?

प्र.3. पाच-सहा वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) विश्वेश्वरय्यांनी म्हैसूर संस्थानाच्या आधुनिकीकरणासाठी कोणत्या योजना आखल्या ?

प्र.4. खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.

1) शहानिशा करणे -
2) संपादन करणे -
3) याचि देही याचि डोळा पाहणे -

प्र.5. खाली दिलेल्या शब्दांतील वस्तू आणि त्याचा उपयोग यांच्या जोड्या जुळवा.

कागद / सिमेंट / साबण / उदबत्ती / रेशीम

देवपूजा / अंघोळ / बांधकाम / कपडे / लिहिणे

उत्पादने -	कागद	-----	साबण	-----	रेशीम
उपयोग -	-----	सिमेंट	-----	उदबत्ती	-----

उपक्रम :

1) तुमच्या लहानपणीचा एखादा अविस्मरणीय प्रसंग लिहा.

2) तुमच्या परिसरात असलेल्या एखाद्या धरणाला भेट द्या, व त्याचे उपयोग समजावून घ्या.

3) शाळेतील म्हैसूर - बेंगलोर सहलीत सहभागी व्हा.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

चला थोडे हसूया

एक वेडा वेड्यांच्या इस्पितळात पत्र लिहित बसला होता, भेट देणाऱ्या डॉक्टरांनी विचारले

''का रे, कोणाला पत्र लिहित आहेस ?''

''मला स्वत:ला''

''छान, काय लिहिले आहेस सांग बरं''

''अजून ते मला मिळालं आहे कुठे ? उद्या पोस्टाने माझ्या पत्त्यावर आले की सांगेन.''

ओळखा पाहूची उत्तरे

2

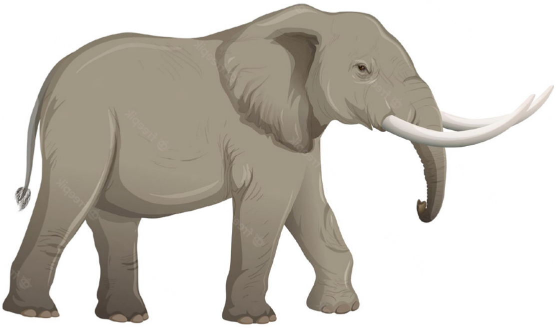

6

1

3

5

4

@KTBS
NOT TO BE REPUBLISHED

5 गुराखी

- साने गुरुजी

B2X7T9

परिचय :

पांडुरंग सदाशिव साने (1899-1950) हे एक प्रसिद्ध मराठी लेखक, सामाजिक कार्यकर्ते, स्वातंत्र्यसैनिक होते. 'साने गुरुजी' या नावाने ते प्रसिद्ध व परिचित होते. 1928 साली त्यांनी 'विद्यार्थी' नावाचे मासिक सुरू केले. 'श्यामची आई' या पुस्तकातून आपल्या आईवर आपलं अत्यंत प्रेम आहे हे दाखवून दिले. 1942 च्या चळवळीत सहभाग घेतला.

प्रस्तुत पाठात एक राजा गुराख्याला प्रधान बनवितो गुराखी मुख्यप्रधान झाल्यानंतर आपल्या कामात प्रामाणिकपणा दाखवितो, मात्र काही इतर प्रधान मंडळी त्याच्यावर शंका घेतात, तरी देखील तो गुराखी आपल्या प्रामाणिकपणावर कसा ठाम राहतो हे या पाठात सांगितले आहे. हा पाठ साने गुरुजींच्या 'गुरुजींच्या गोष्टी' या पुस्तकातून घेतला आहे.

(मूल्य - प्रामाणिकपणा)

© KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

एक होता राजा. त्याला शिकारीचा फार नाद. एकदा तो शिकारीसाठी गेला व रस्ता चुकला. भटक भटक भटकला. रानात त्याला एक लहानसा गुराखी भेटला. तो गायी चारीत होता, पावा वाजवीत होता. राजा त्याला म्हणाला, ''मुला मला रस्ता दाखवतोस?''

मुलाने विचारले, ''तुम्ही कोण?''

तो म्हणाला, ''मी राजा.''

गुराखी म्हणाला, ''राजासुद्धा रस्ता चुकतो! आम्ही नाही बा कधी चुकत. अंधारातसुद्धा नेमके घरी जाऊ.''

राजा म्हणाला, ''मुला तू हुशार आहेस. कोण तुला शिकवते?''

गुराखी म्हणाला, ''मला कोण शिकविणार? झाडे, माडे, फुले, पाखरे, नद्या-नाले हे माझे मित्र. गायी चारतो, घरी जातो. आई भाकर देते ती खातो.''

राजा म्हणाला, ''कोठे आहे तुझी आई?''

गुराखी म्हणाला, ''जवळच आहे झोपडी. येता का आईकडे!''

राजा म्हणाला, ''चल.''

दोघे निघाले. झोपडी आली. गुराखी म्हणाला, ''आई, आई आपल्याकडे राजा आला. हा बघ.''

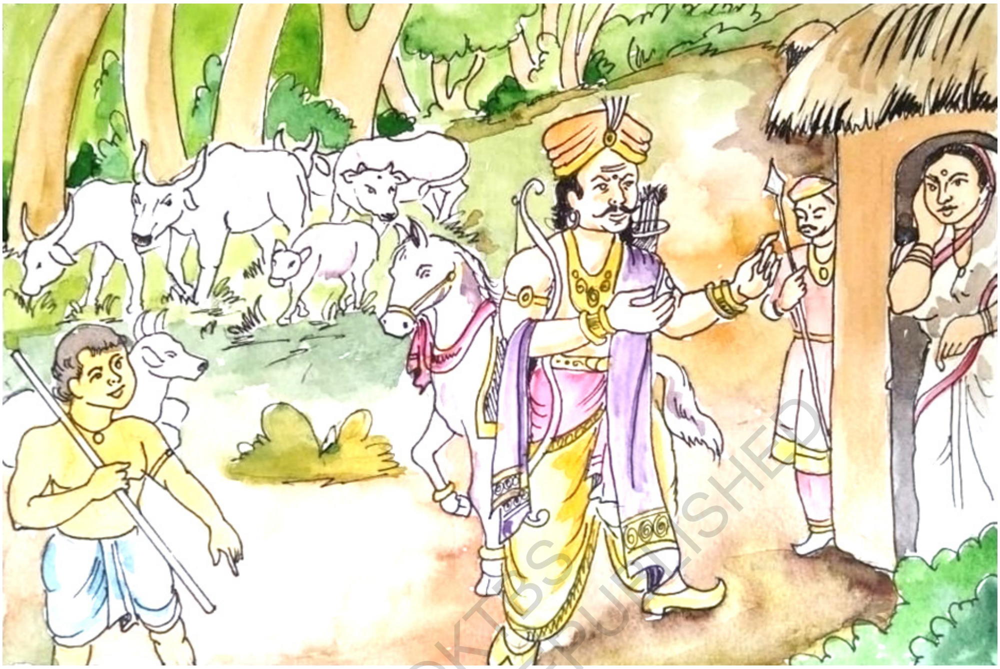

म्हातारी लगबग बाहेर आली. तिने घोंगडी घातली.

राजा म्हणाला, ''म्हातारे, तुझा मुलगा हुशार आहे. त्याला मी नेतो, शिकवतो, पुढे त्याला प्रधान करीन.''

म्हातारी म्हणाली, ''नको रे बाबा, आम्ही रानातले राजेच आहोत. राजाची मर्जी ढगावाणी, आळवावरचे पाणी. आता आहे, मग नाही. काडीचा भरवसा नाही.''

परंतु मुलगा म्हणाला, ''आई, राजाबरोबर मला जाऊ दे. मी मोठा होईन. तुला मग पालखीतून नेईन.''

आई म्हणाली, ''तुला इच्छा आहे तर जा. परंतु माझे शब्द ध्यानात ठेव.''

राजा व गुराखी निघाले. गुराख्याने रस्ता दाखविला. दोघे राजधानीला आले. राजाने गुराख्याला शिकविण्यासाठी एक शिक्षक ठेवला. हळूहळू तो गुराखी हुशार झाला. राजाने त्याला मुख्य प्रधान केले.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

गुराखी मुख्य प्रधान झाला, परंतु त्याला गर्व झाला नाही. तो गरिबांची काळजी घेई, त्याने विहिरी बांधल्या. धर्मशाळा बांधल्या. तो कोणाला नाही म्हणत नसे. लोक त्याला दुवा देत. परंतु राजाचे जुने नोकर त्याचा हेवा करू लागले.

ते राजाला म्हणत, ''राजा, भिकारडा गुराखी, त्याला तू प्रधान केलेस हे बरे नव्हे. तो प्रामाणिक असू शकणार नाही. लोकांना मदत करतो, विहिरी बांधतो. धर्मशाळा बांधतो. कोठून आणतो हे पैसे? तिजोरीतील चोरीत असेल.''

राजा हलक्या कानांचा नव्हता. तो लक्ष देत नसे.

परंतु पुढे तो राजा मेला व त्याचा मुलगा गादीवर आला. या नव्या राजाजवळ ते जुने नोकर नाना गोष्टी सांगू लागले. एक दिवशी म्हणाले, ''महाराज, तुमच्या वडिलांनी ऐकले नाही व या भिकारड्या गुराख्याला प्रधान केले. हा लफंग्या आहे. तुमच्या वडिलांची हिऱ्यांच्या मुठीची एक तलवार होती. ती याने लांबविली. विचारा याला ती कोठे आहे म्हणून.''

नव्या राजाने गुराखी प्रधानाला बोलाविले व सांगितले, ''ती रत्नजडित मुठीची तलवार घेऊन ये.''

प्रधानाने शोध शोध शोधली. तलवार सापडेना. परंतु त्याला आठवले की एकदा पूर्वीच्या राजानेच ती मोडून नवीन दागिने केले. त्याने ती हकिगत सांगितली. नव्या राजाचा विश्वास बसेना. तो म्हणाला, ''प्रधानजी, चार दिवसांनी सर्व खजिन्याचा हिशेब घेईन. पैची अफरातफर असेल तर मान उडवीन.''

प्रधान म्हणाला, ''महाराज, चार दिवस नकोत. आताच घ्या. चार दिवसांची मुदत द्याल, तर माझे शत्रू म्हणतील की नेलेले पैसे आणून ठेवले असतील, पुन्हा संशयाला जागा नको.''

राजा म्हणाला, ''ठीक तर, आताच खजिना पाहू.''

राजा निघाला. तो प्रधान निघाला. सारी जुनी कारभारी मंडळी निघाली. खजिना मोजण्यात आला. पाव आण्याचीही चूक नाही. मत्सरी मंडळींची मान खाली झाली. परंतु त्यातील एकजण धीर करून राजाला म्हणाला, ''राजा, या प्रधानाच्या घराची झडती घ्या. खात्रीने चोरलेली हिरेमाणके तेथे सापडतील.''

राजा म्हणाला, ''चला.''

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

सारे प्रधानाच्या घरी गेले. ओटीवर साधी चटई होती. ना गालिचे ना हंड्याझुंबरे, राजा म्हणाला, ''याचे घर तर साधे दिसते.''

मत्सरी मंडळी म्हणाली, ''लबाड लोक वरून असेच असतात. बगळे दिसायला ढवळे परंतु आत काळे.''

राजा म्हणाला, ''बरे, घरात शिरूया.''

घरात कोठे काही सापडले नाही. परंतु शोधता शोधता एका खोलीत एका कपाटाला भले मोठे कुलूप होते.

मंडळी म्हणाली ''केवढे मोठे कुलूप! यात असेल चोरीचा माल.''

राजाने विचारले, ''प्रधानजी, यात काय आहे?''

प्रधान म्हणाला, ''महाराज, माझी सारी संपत्ती यात आहे.''

राजा खवळला. रागाने लाल झाला. तो ओरडून म्हणाला, ''फोडा ते कुलूप.''

कुलूप फोडण्यात आले. परंतु आत काय होते? तेथे एक फाटकी घोंगडी, एक काठी व एक फाटका वहाणांचा जोड होता.

राजाने रागाने विचारले, ''कोठे आहे संपत्ती? राजाची थट्टा करतोस?''

प्रधान नम्रपणे म्हणाला, ''महाराज, हीच माझी खरी संपत्ती. तुमच्या वडिलांनी मला रानातून आणले तेव्हा एवढ्याच वस्तू माझ्याजवळ होत्या. बाकीचे माझे वैभव तुमचे होते. ते मी सारे लोकांस देत असे. आई म्हणाली होती, ''राजाची मर्जी म्हणजे आळवावरचे पाणी. राजाची नोकरी म्हणजे सुळावरची पोळी.'' तिचे शब्द खरे झाले. मी पुन्हा रानात जातो व रानातील राजा होतो.''

राजाला वाईट वाटले. त्याला त्या दुष्ट कारभारी मंडळींचा राग आला. त्याने गुराख्याला सांगितले, ''तू जाऊ नकोस. या चांडाळांनाच मी दूर करतो. तुझ्यासारखा प्रधान असेल तरच राजाच्या हातून भले होईल. लोकांच्या कल्याणासाठी तरी तू राहा.''

गुराख्याने ऐकले. दुष्ट मंडळी दूर गेली. प्रजा सुखी झाली. गुराख्याने आपल्या आईलाही रानातून आणले. तो दिवसा लोकांचे कल्याण करी व रात्री आईचे पाय चेपून तिचा आशीर्वाद घेई.

©KTBS
NOT TO BE REPUBLISHED

नवीन शब्दार्थ :

पावा	-	बासरी, मुरली
घोंगडी	-	कांबळं, पांघरुण घेण्याचे लोकरी वस्त्र
लफंगा	-	फसवा मनुष्य, लुच्चा मनुष्य
रत्नजडित	-	रत्ने बसविलेले अलंकार
अफरातफर	-	अपहार, अव्यवस्था
ओटी	-	ओसरी, घराबाहेरील कठडा
ढवळे	-	पांढरे, शुभ्र
वहाण	-	पायातील चामडी चप्पल
चांडाळ चौकडी	-	दुष्ट माणसांची टोळी
दुवा देणे	-	आशीर्वाद देणे
हेवा करणे	-	द्वेष करणे, मत्सर करणे
गादीवर येणे	-	सत्तेवर येणे
लबाडी करणे	-	फसवेगिरी करणे, लुबाडणूक करणे
सुळावरची पोळी	-	अत्यंत धोक्याचे, जिवावरचे काम.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1) राजाला कशाचा नाद होता ?
2) राजाला गुराखी कोठे भेटला ?
3) गुराख्याला राजाकडून कोणते पद मिळते ?
4) जुने नोकर प्रधानाकडे कसे पाहू लागले ?
5) राजाला कोणाचा राग आला ?

प्र.2. खालील पर्यायी प्रश्न वाचून दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून लिहा.

1) पावा कोण वाजवित होता?

अ) राजा   ब) शिकारी   क) प्रधान   ड) गुराखी

उत्तर :

2) गुराख्याला राजा कोठे घेऊन गेला?

अ) राजधानीला   ब) फिरायला   क) शिकारीला   ड) दंड द्यायला

उत्तर :

3) गुराख्याच्या ओटीवर काय होते?

अ) गालिचे   ब) साधी चटई   क) पलंग   ड) गादी.

उत्तर :

4) बगळे दिसायला कसे असतात?

अ) काळे   ब) निळे   क) हिरवे   ड) ढवळे

उत्तर :

5) खोलीतील कपाटाला काय लावण्यात आले होते?

अ) रंग   ब) चावी   क) कुलूप   ड) दरवाजा

उत्तर :

6) राजाची नोकरी म्हणजे

अ) नम्रता   ब) आळवावे पाणी   क) सुळावरची पोळी   ड) राजाची मर्जी

उत्तर :

प्र.3. खालील प्रश्नांची उतरे दोन ते तीन वाक्यात लिहा.

1) गुराखी मुख्य प्रधान झाल्यावर कोणते कार्य करतो?

2) राजाला जुने नोकर काय म्हणत असत?

3) गुराख्याच्या आईचे कोणते शब्द खरे झाले?

4) दुष्टमंडळी गेल्यावर गुराख्याने कोणाची सेवा केली?

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

प्र.4. कोण कोणास म्हणाले ते सांगा.

1) ''मुला तू हुशार आहेस. कोण तुला शिकवते?''

कोण ______ कोणास ______

2) ''आई, राजाबरोबर मला जाऊ दे. मी मोठा होईन.

कोण ______ कोणास ______

3) ''राजा, भिकारडा गुराखी, त्याला तू प्रधान केलेस बरे नव्हे.''

कोण ______ कोणास ______

4) ''ठीक तर, आताच खजिना पाहू''

कोण ______ कोणास ______

उपक्रम :

1) 'मेंढपाळांच्या' जीवनाविषयीची माहिती मिळवा.

2) इंद्रजीत भालेराव यांचे 'गाई घरा आल्या' हे पुस्तक मिळवून वाचा.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

चला थोडे हसूया

खटारा

कंडक्टर बसमधील प्रवाशांना जागेवर तिकिटे देत असता एक पुढारी महोदय त्यांच्यासाठी राखीव असलेल्या एक जागेवर स्थानापन्न झाले व मोठ्याने कंडक्टरला म्हणाले,

''काय रे, तुझा हा खटारा कधी सुरु होणार?''

''साहेब, कचरा पूर्ण भरला गेला की आता सुटलाचं म्हणून समजा.''

चला हसूया

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

पद्य विभाग

10

मानवता

परिचय :

समीर दीपक सामंत - (जन्म 18 मार्च 1977). मुंबई येथे वास्तव्य. लेखक, कवी, गीतकार म्हणून प्रसिद्ध. 'कटयार काळजात घुसली' उबंटू, पुष्पक विमान, झिपऱ्या, पांडू, बॉईज थ्री अशा अनेक चित्रपटातून गीत लेखन. काव्यसादरीकरणाच्या अनेक कार्यशाळेमध्ये व्याख्याने. झी गौरव पुरस्काराने सन्मानित.

या प्रार्थनेत कवीने धर्म, जात, प्रांत, भाषा हे सर्व बाजूला सारून मानवतेच्या एकतेचे गीत गायले आहे. सदर प्रार्थना 'उबंटू' या मराठी चित्रपटातून घेतली आहे.

(मूल्य - एकात्मता)

हीच आमुची प्रार्थना अन् हेच अमुचे मागणे
माणसाने माणसाशी माणसासम वागणे

धर्म, जाती, प्रांत, भाषा, द्वेष सारे संपू दे
एक निष्ठा, एक आशा, एक रंगी रंगू दे
अन् पुन्हा पसरो मनावर शुध्दतेचे चांदणे

भोवताली दाटला अंधार दुःखाचा जरी
सूर्य सत्याचा उद्या उगवेल आहे खात्री
तोवरी देई आम्हाला काजव्यांचे जागणे

लाभले आयुष्य जितके ते जगावे चांगले
पाऊले चालो पुढे जे थांबले ते संपले
घेतला जो श्वास आता तो पुन्हा ना लाभणे

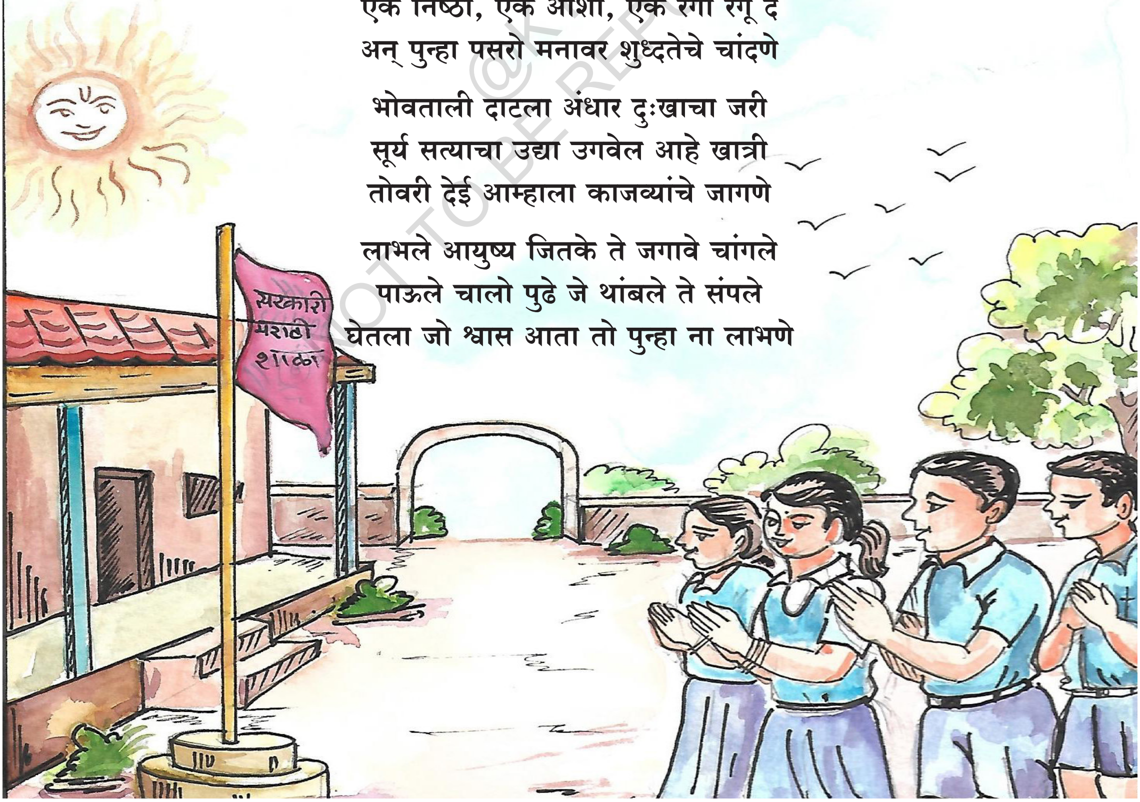

© KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

नवीन शब्दार्थ :

द्वेष - मत्सर, राग,
निष्ठा - श्रद्धा,
प्रांत - राज्य, प्रदेश
आशा - इच्छा, आकांक्षा,
सम - सारखे
अंधार - काळोख,
खात्री - हमी, विश्वास,
सत्य - खरे
शुध्दतेचे चांदणे - धर्म, जाती, प्रांत याबद्दल द्वेष नसणे
काजवे - रात्रीच्या वेळी चमकणारा एक रात्रकिडा
एकरंगी रंगणे - सर्व धर्म-जाती गुण्या गोविंदाने एकत्र नांदणे

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

कवितेचा सरळ अर्थ

या कवितेत कवी समीर सामंत यानी सर्वांकडे एकच मागणे, प्रार्थना केली आहे की, माणसाने माणसाशी माणसाप्रमाणे वागावे. धर्म, जात, प्रांत, भाषा इ. भेद व एकमेकांबद्दल असलेले द्वेष आपण संपवून देशावर आणि माणसांवर प्रेम निष्ठा ठेवूया. एकदिलाने एकरंगी रंगूया. शुध्दमनाने सर्वत्र शुध्दतेचे चांदणे पसरूया.

आज आपल्या सभोवती अंधारच अंधार दिसतो आहे. धर्म, जाती, प्रांत, उच्चनीच, गरिबी अशा अनेक कारणांनी आपण ग्रासलो आहोत, तरी उद्या सत्याचा सूर्य नक्कीच उगवेल याची कवीला खात्री आहे आणि तो उगवेपर्यंत या अंधारात काजव्याचे जागणेसुध्दा आम्हास पुरेसे आहे. ते लुकलुकणेच आम्हास उद्याच्या सत्याचा विश्वास देत आहे. आज आम्हास मानवी आयुष्य लाभले आहे. त्याचा पुरेपुर उपयोग आपण केला पाहिजे नियतीचा नियम आहे. 'थांबला तो संपला' मानवजातीच्या कल्याणसाठी आपले एक पाऊल नेहमीच पुढे चालले पाहिजे. आनंदी जगले पाहिजे. आजचा दिवस उद्या आपणास लाभणार नाही म्हणून वेळेचा सदुपयोग केला पाहिजे.

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1. या प्रार्थनेचे कवी कोण आहेत?
2. लाभलेले आयुष्य कसे जगावे?
3. माणसाने माणसाशी कसे वागावे ?
4. पुन्हा काय लाभणार नाही?

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन-तीन वाक्यात उत्तरे लिहा?

1. कवीला कशाची खात्री आहे ?
2. मनावर शुध्दतेचे चांदणे पुन्हा कसे पसरावे असे कवीला वाटते ?
3. या कवितेतून तुम्ही कोणता संदेश शिकलात?

प्र.3. कवितेच्या आधारे खालील चौकटी पूर्ण करा.

1. ______ उद्या उगवेल, आहे खात्री
2. तोवरी देई आम्हाला ______ जागणे
3. एक ______ एक ______ एक ______ रंगू दे ।

प्र.4. विरुध्दार्थी शब्द लिहा.

1. सत्य × ______
2. आयुष्य × ______
3. अंधार × ______
4. चांगले × ______

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

प्र.5. खालील आतील गोलातील शब्दाना शहेरच्या गोलातील समानार्थी शब्द शोधून लिहा.

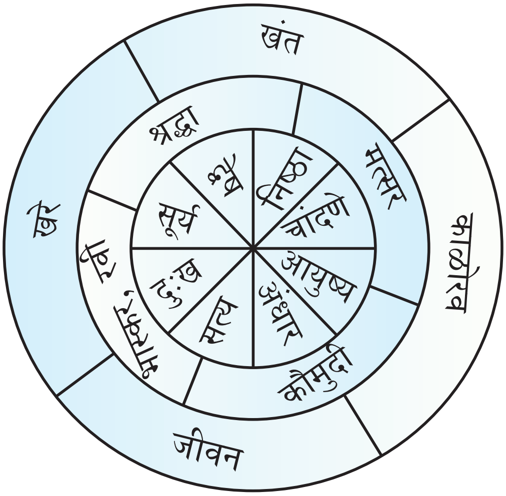

उदा. - 1. द्वेष - मत्सर

2. ______________________

3. ______________________

4. ______________________

5. ______________________

6. ______________________

7. ______________________

8. ______________________

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

उपक्रम

1. 'राष्ट्रीय एकात्मता' या विषयावर तुमच्या शाळेतील शिक्षकांच्या मदतीने चर्चा करा.
2. तुमच्या शाळेच्या स्नेहसंमेलनात 'सर्वधर्म समभाव' या विषयावर एखादे गीत किंवा नाटक सादर करा.

हा खेळ सावल्यांचा

खालील प्रमाणे सावल्या तयार करण्याचा प्रयत्न करा.

NOT TO BE REPUBLISHED ©KTBS

11 संतवाणी

- संत तुकाराम

W1F7V4

परिचय :

संत तुकाराम (इ.स. 1608-1650) जन्म पुण्याजवळील 'देहू' या गावी झाला. त्यांचे संपूर्ण नांव तुकाराम बोल्होबा आंबिले (मोरे) असे होते. त्यांनी गोड आणि रसाळ भाषेत अभंग रचना केली. अध्यात्मावरील त्यांच्या अधिकारामुळे त्यांना 'जगद्गुरू' असे संबोधले जाते. 'तुकारामाची गाथा' यामध्ये त्यांचे सर्व अभंग समाविष्ट केले आहेत.

(मूल्य - नम्रता)

अभंग - १

लहानपण देगा देवा ।
मुंगी साखरेचा रवा ।।१।।

ऐरावत रत्न थोर ।
त्यासी अंकुशाचा मार ।।२।।

जया अंगी मोठेपण ।
तया यातना कठिण ।।३।।

व्हावे लहानाहून लहान ।
तुका म्हणे बरवे जाण ।।४।।

महापुरे झाडे जाती ।
तेथे लव्हाळी वाचती ।।५।।

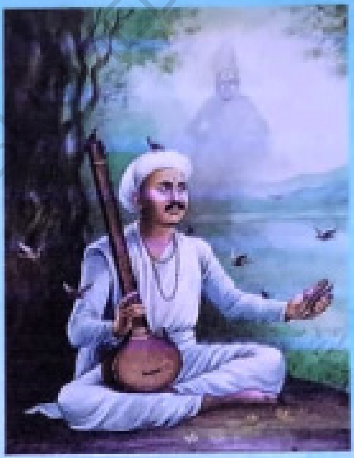

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

संत जनाबाई, (तेरावे शतक)

महाराष्ट्रातील प्रसिध्द स्त्री संत, यांचा जन्म परभणी जिल्ह्यातील गंगाखेड गावात झाला. आईवडील विठ्ठल भक्त होते आई वारल्यानंतर त्यांच्या वडिलांनी तिला पंढरपुरातील संत नामदेवांचे वडील दामाशेठ यांच्याकडे घरकामासाठी पाठविले. जनाबाई विठ्ठलाला आई मानायच्या. जनाबाईनी विपुल काव्यरचना केली, त्यांच्या काव्यात आपुलकी, प्रामाणिकपणा, आत्मसमर्पण आणि स्त्री - भावना दिसून येतात.

अभंग - २

पक्षी जाय दिगंतरा ।
बालकांसी आणी चारा ।। १ ।।

घार हिंडते आकाशी ।
झांप घाली पिल्लांपासी ।। २ ।।

माता गुंतली कामासी ।
चित्त तिचें बाळापाशी ।। ३ ।।

वानर हिंडे झाडावरी ।
पिली बांधुनी उदरीं ।। ४ ।।

तैसी आम्हांसी विठ्ठल माये ।
जनी वेळोवेळां पाहे ।। ५ ।।

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

नवीन शब्दार्थ :

जया	-	ज्याच्या
अंकुश	-	हत्तीवर नियंत्रण ठेवण्यासाठीचे हत्यार
तया	-	त्याला
बरवे	-	चांगले, सुंदर

यातना	-	त्रास, दुःख
घार	-	आकाशात उडणारा एक पक्षी
दिगंतर	-	दाही दिशा
वानर	-	माकड
पिली	-	पिल्लू
चित्त	-	मन
बालकांसी	-	पिल्लांसाठी
झांप	-	झेप
उदर	-	पोट

टिपा :

ऐरावत - समुद्रमंथनातून निघालेल्या चौदा रत्नापैकी एक रत्न म्हणजे ऐरावत (हत्ती) तो इंद्राने आपले वाहन म्हणून घेतला.

लव्हाळा - नदीकाठी वाढणारे एक प्रकारचे राठ आणि उंच गवत.

अभंगाचा सरळ अर्थ :

1. **लहानपण देगा देवा.**

   संत तुकाराम या अभंगात म्हणतात की, मनुष्याने नेहमी नम्रपणाने वागले असता त्याचे आयुष्य आनंददायी व सुखकर होते. पण व्यर्थ थोरपणा मिरवला तर आयुष्य कसे कष्टदायक होते, हे निसर्गातील दाखले देऊन पटवून दिले आहे.

   मुंगी लहान असली तरी तिला साखर खावयास मिळते, तर हत्तीला अंकुशाचा मार खावा लागतो, मोठ्या (महान) व्यक्तींना यातना सहन कराव्या लागतात. महापुरात मोठमोठी झाडे उन्मळून पडतात, तर झाडाखाली वाढणारे गवत मात्र पूर ओसरताच पुन्हा ताठ उभे राहते. म्हणून माणसाने लहानाहून लहान होऊन जीवन जगावे असे संत तुकाराम महाराज म्हणतात.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

2. पक्षी जाय दिगंतरा

या अभंगात जनाबाईने देव आपल्या भक्तांची काळजी कशी घेतो हे सांगितले आहे. पक्षी दाही दिशांना फिरतात व आपल्या पिल्लांना चारा (खाद्य) घेऊन येतात. घार आकाशात उंच उडत असते, परंतु पुन्हा झेप घेऊन ती आपल्या पिलांपाशी येते. त्याचप्रमाणे माता आपल्या घरकामात गुंतलेली असली तरी; तिच्या मनात आपल्या बाळाचेच विचार येतात व बाळाकडेच लक्ष लागून राहते. वानरी या झाडावरून त्या झाडावर उड्या मारत असताना पोटाला बिलगलेल्या पिलाला दुखापत होऊ नये म्हणून योग्य ती काळजी घेत असते. त्याप्रमाणे पंढरीचा विठूराया आम्हा संत मंडळीवर, भक्तांवर मातेप्रमाणे कृपा दृष्टी ठेवतो.

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1. संत तुकारामानी देवाकडे कोणते मागणे मागितले आहे ?
2. आईचे लक्ष कोणाकडे असते ?
3. हत्तीला कशाचा मार खावा लागतो ?
4. वानर पोटाशी कोणाला बांधते ?
5. अंगी मोठेपणा असणाऱ्यांना काय सहन करावे लागते ?
6. भक्तांवर मातेप्रमाणे कृपादृष्टी कोण ठेवतो ?

NOT TO BE REPUBLISHED
@MTBS

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन-तीन वाक्यात उत्तरे लिहा.

1. महापुराच्या वेळी निसर्गातील वनस्पतीच्या बाबतीत काय घडते ?
2. विठ्ठल आपल्याकडे आईच्या मायेनं पाहतो हे सांगण्यासाठी कोणकोणती उदाहरणे दिली आहेत ?

प्र.3. खालील चित्रे आणि शब्द यांच्या जोड्या जुळवा.

1. → [   ] (अ) अंकुश

2. → [ ] (ब) जनाबाई

3. → [ ] (क) साखर

4. → [ ] (ड) आकाश

प्र.4. खालील चौकटीतील समानार्थी शब्द निवडून लिहा.

गज / माता / पोट / सुंदर / पाखरु / वानर / वृक्ष / नभ

झाड		आई	
आकाश		उदर	
माकड		पक्षी	
हत्ती		बरवे	

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

उपक्रम

1. 'वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी वनचरे'................ हा संत तुकारामाचा अंभग मिळवून वाचा.
2. संताच्या चित्रांचा संग्रह करा.

12

हा देश माझा

- सेनापती बापट

P9W9S2

(मूल्य - देशप्रेम)

परिचय (1880 - 1967) :

पांडुरंग महादेव बापट - सशस्त्र क्रांतीकारक, तत्वचिंतक व लढाऊ समाजसेवक. भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी कॉलेज जीवनापासून देशप्रेमाने भारावलेले. ''देहाचा होम करावा लागला तरी मी फिरून याच भरत खंडात जन्म घेईन व अपुरे राहिलेले काम करून दाखवीन'' अशी शपथ घेतली.

या कवितेत आपल्या देशाचे गुणगान, गौरव गाईले आहे. तरुणांनी देशाच्या प्रगतीत, विकासात हातभार लावावा, त्यांचे सामर्थ्य व्यर्थ जाऊ नये. धर्म, जाती, अनेक असल्या तरी माणुसकीचे नाते मात्र आपण सदैव जपूया असे कवीने म्हटले आहे.

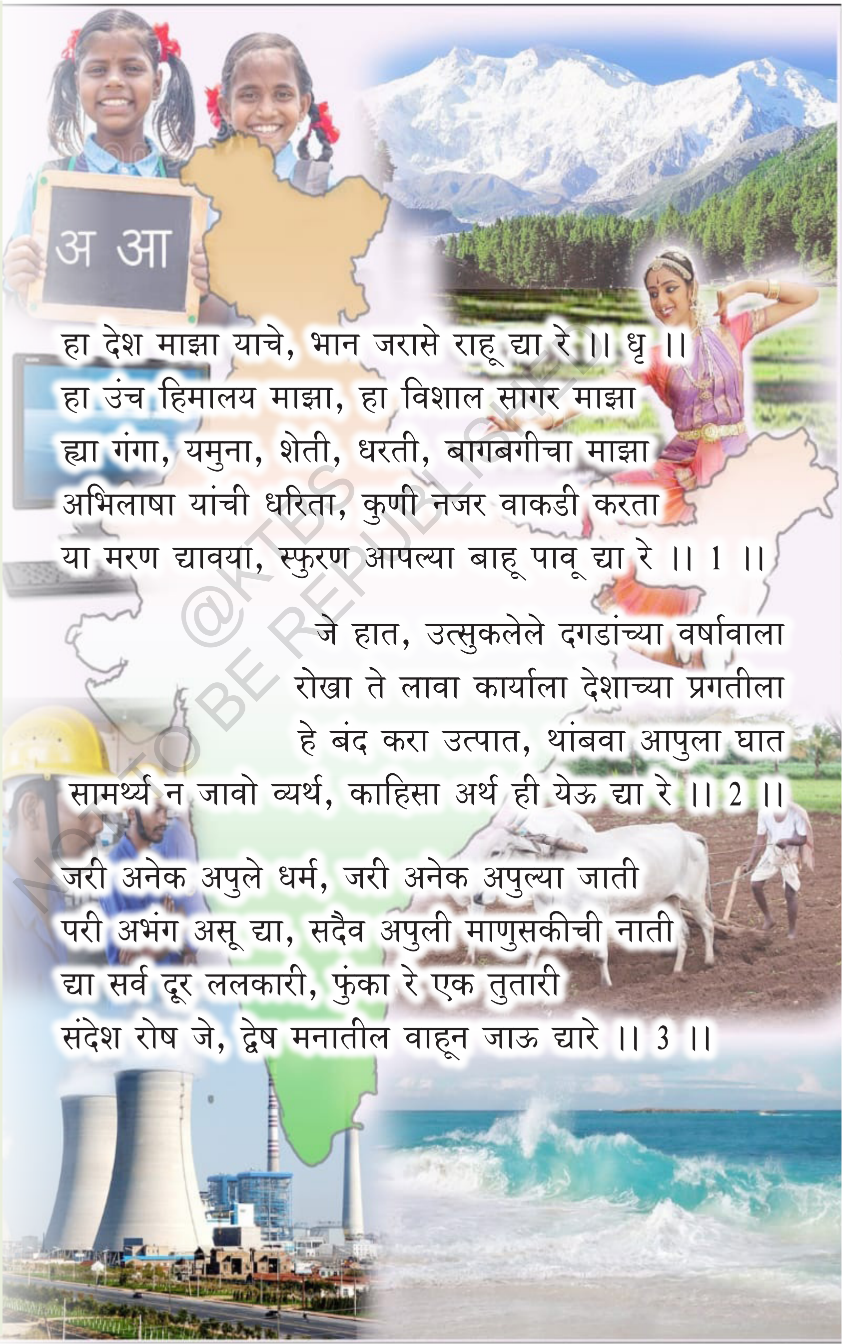

हा देश माझा याचे, भान जरासे राहू द्या रे ।। धृ ।।
हा उंच हिमालय माझा, हा विशाल सागर माझा
ह्या गंगा, यमुना, शेती, धरती, बागबगीचा माझा
अभिलाषा यांची धरिता, कुणी नजर वाकडी करता
या मरण द्यावया, स्फुरण आपल्या बाहू पावू द्या रे ।। 1 ।।

जे हात, उत्सुकलेले दगडांच्या वर्षावाला
रोखा ते लावा कार्याला देशाच्या प्रगतीला
हे बंद करा उत्पात, थांबवा आपुला घात
सामर्थ्य न जावो व्यर्थ, काहिसा अर्थ ही येऊ द्या रे ।। 2 ।।

जरी अनेक अपुले धर्म, जरी अनेक अपुल्या जाती
परी अभंग असू द्या, सदैव अपुली माणुसकीची नाती
ह्या सर्व दूर ललकारी, फुंका रे एक तुतारी
संदेश रोष जे, द्वेष मनातील वाहून जाऊ द्यारे ।। 3 ।।

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

नवीन शब्दार्थ :

भान - जाणीव
अभिलाषा - इच्छा, लोभ,
स्फुरण - स्फूर्ती
उत्पात - विनाश, विध्वंस,
व्यर्थ - वाया जाणे, निरर्थक
अभंग - भंग न पावणारा, अक्षय, खडेबोल
ललकारी - पुकार, आव्हान,
तुतारी - एकवाद्य, रणशिंग

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

1. कशाचे भान राहू द्या, असे कवी म्हणतात ?
2. कवीचा बागबगीचा कोणता आहे ?
3. काय बंद करावे असे कवी म्हणतो ?
4. दूरवर ललकारी देण्यासाठी काय फुंकावे ?

प्र.2. खालील प्रश्नांची प्रत्येकी दोन तीन वाक्यात उत्तरे लिहा.

1. उत्सुकलेले हात कोणत्या कार्याला लागले पाहिजेत ?
2. आपले बाहू कशासाठी स्फुरण पावू द्या रे, असे कवी म्हणतात ?

प्र.3. खालील कवितेच्या ओळीपूर्ण करा.

1. सामर्थ्य न ________ व्यर्थ
2. सदैव आपुली ________ नाती
3. ________ उत्सुकलेले, दगडाच्या वर्षावाला
4. ह्या गंगा ________ बागबगीचा माझा

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

प्र.4. खालील शब्दांच्या जोडया योग्य क्रमात लिहा.

1. गिरी		ताकत
2. समुद्र		विकास
3. सामर्थ्य		पर्वत
4. प्रगती		सागर

प्र.5. हे शब्द असेच लिहा.

हिमालय, बागबगीचा, अभिलाषा, स्फुरण

उत्सुकलेले, उत्पात, व्यर्थ, सदैव, तुतारी, संदेश

उपक्रम :

1. साने गुरूजी यांची 'बलसागर भारत होवो' ही कविता मिळवून वाचा.
2. तुमच्या शाळेतील स्वातंत्र्यदिनाच्या कार्यक्रमात देशभक्तीपर गीत सामूहीकरित्या सादर करा.

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

चला थोडे हसूया

प्रकृती

''हॅलो, गायकवाड नर्स, पांडुरंग फडतरेची प्रकृती कशी आहे? ''

''ठीक आहे. दोन तीन दिवसात डिस्चार्ज मिळेल. आपण कोण बोलताय?''

''मी पांडुरंग फडतरेच बोलतोय. डॉक्टरना अनेकदा विचारलं, ते काही बोलले नाहीत. म्हणून मी आता बाहेर येऊन फोन करतोय.

13

चवदार तळ्याचे पाणी

- अनुराधा साळवेकर

D3M8A6

परिचय :

अनुराधा साळवेकर (जन्म - 1941) निवृत्त प्राध्यापिका कवयित्री, 'वेळू वनातील शीळ, संचिताचे देणे, दीपशिखा, हे त्यांचे कवितासंग्रह, ललितलेख, कविता, बालसाहित्य अशा अनेक साहित्य प्रकारावर त्यांचे प्रभुत्व आहे.

प्रस्तुत कविता भारताच्या राज्यघटनेचे शिल्पकार मा.डॉ. भीमराव आंबेडकर यांच्या कर्तृत्त्वावर आहे. तळागाळातील लोकांना आत्मभान जागविण्यासाठी केलेल्या कार्याचा आढावा या कवितेत दिला आहे.

(मूल्य - समता)

@KTBS
NOT TO BE REPUBLISHED

चवदार तळ्याचे पाणी,
नवशक्ति मानवा आणी
या शक्तिमागे मूर्ती,
भीमकाय देई स्फूर्ती,
जणू मुक्यास दिधली वाणी,
चवदार तळ्याचे पाणी.
तेजाब जलाचे झाले,
दीनांना प्रेरित केले,
अन्यायासाठी लढुनी
नवशक्ति मानवा आणी.

नाकारुन परंपरेला,
स्वीकारुन मानवतेला,
करूणेची आर्त विराणी
चवदार तळ्याचे पाणी.
आत्मभान जागे केले,
मानवास मीपण दिधले,
धम्मचक्र ये परतोनी
नवशक्ति मानवा आणी.
चवदार तळ्याचे पाणी
नवशक्ति मानवा आणी.

- अनुराधा साळवेकर

नवीन शब्दार्थ :

तळे	-	तलाव
भीमकाय	-	प्रचंड, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना उद्देशून
स्फूर्ती	-	स्फुरण, चेतना
तेजाब	-	एक तीव्र रसायन, आम्ल, शरीराच्या ज्या भागावर पडेल, त्या भागाला इजा होते
वाणी	-	वाचा, भाषण
मूर्ती	-	प्रतिमा
दिधली	-	दिली
दीन	-	गरीब
प्रेरित करणे	-	प्रेरणा देणे
करूणा	-	दया
आर्त	-	व्याकुळ करणारी
आत्मभान	-	स्वतः बद्धलची जाणीव

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

टिपा :

धम्मचक्र - बौद्धधर्माचे प्राचीन काळापासूनचे एक प्रमुख प्रतीकचिन्ह आहे. हे प्रगती व जीवनाचे प्रतीकसुद्धा आहे.

अभ्यास

प्र.1. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा :

1. चवदार तळ्याच्या पाण्याने कोणाला नवीन शक्ती दिली?
2. चवदार तळ्याच्या पाण्यातील शक्तीमागे कोणाची स्फूर्ती आहे?
3. चवदार तळ्याच्या पाण्याने कोणाला प्रेरित केले?
4. चवदार तळ्याच्या पाण्याने कशाला स्वीकारले आहे?
5. चवदार तळ्याच्या पाण्याने मानवास काय दिले?

प्र.2. खालील प्रश्नांची दोन-तीन वाक्यात उत्तरे लिहा.

1. 'अन्यायासाठी लढुनी' असे कवयित्री का म्हणते?
2. आत्मभान कशामुळे जागे होते?

प्र.3. कंसातील शब्द योग्य चौकटीमध्ये लिहा

(नाकारायचे, स्वीकारायचे, लढायचे, प्रेरित करायचे, जागे करायचे)

(अ) दीनांना	
(आ) मानवतेला	
(इ) अन्यायाविरुद्ध	
(ई) परंपरेला	
(उ) आत्मभान	

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

प्र.4. योग्य जोड्या जुळवा

'अ' गट		'ब' गट	
1.	भीमकाय	(अ)	लढा
2.	मुक्यास	(ब)	स्फूर्ती
3.	दीनांना	(क)	नकार
4.	अन्यायाविरोधी	(ई)	वाणी
5.	परंपरेला	(उ)	प्रेरणा

प्र.5. समानार्थी शब्द लिहा :

(अ) पाणी : ____________________

(आ) वाणी : ____________________

(इ) शक्ती : ____________________

(ई) दीन : ____________________

प्र.6. खालील शब्दांचा वाक्यात उपयोग करा.

उदा.:(अ) स्फूर्ती — 1. विविध देशभक्तीपर गीते ऐकल्यावर स्फूर्ती येते.

(आ) दीन — 2.

(इ) मानवता — 3.

(ई) शक्ती — 4.

(उ) दिन — 5.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

उपक्रमः

1. तुमच्या गावातल्या पाणवठ्यांविषयी माहिती सांगा.
2. 'काळाराम मंदिर' सत्याग्रहाची माहिती मिळवून त्याचे वाचन करा.

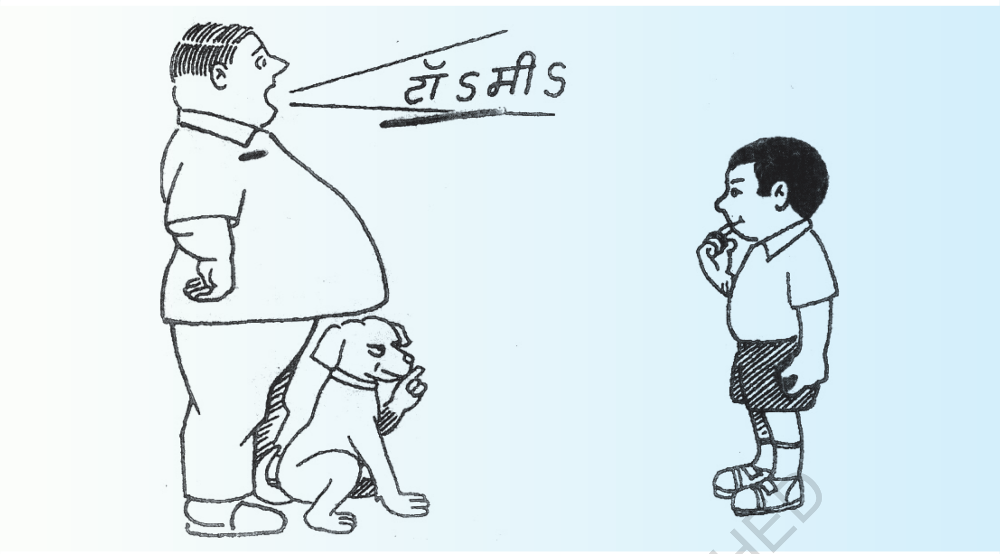

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

19

व्याकरण व लेखन विभाग

I6D6G6

शब्दांच्या जाती

विद्यार्थ्यांनो, आपण सातवीच्या वर्गात 'शब्दांच्या जाती' यामध्ये नाम, सर्वनाम, विशेषण व क्रियापद यांचा अभ्यास केला आहे. तर आता आपण या पुढील राहिलेल्या शब्दांच्या जातीचा अभ्यास करावयाचा आहे.

1. **क्रियाविशेषण (अव्यय):** क्रियापदाबद्दल विशेष माहिती सांगणाऱ्या शब्दाला 'क्रियाविशेषण' असे म्हणतात.

उदा: 1. हरीण वेगाने धावते.
2. कासव हळुवार चालते.
3. कृष्णानदी संथ वाहते.

वरील उदाहरणांमध्ये वेगाने, हळुवार, संथ हे शब्द वाक्यात घडणाऱ्या क्रियेविषयी विशेष अशी माहिती सांगतात. म्हणून त्याना 'क्रियाविशेषण' अव्यय असे म्हणतात.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

2. **शब्दयोगी अव्यय:** जे शब्द नाम किंवा सर्वनामाला जोडून येतात व शब्दामधील संबंध दर्शवितात, त्या शब्दांना 'शब्दयोगी अव्यय' असे म्हणतात.

उदा: 1. कबूतर झाडावर बसते.
2. टेबलाखाली चेंडू आहे.
3. आज घरामध्ये पाहुणे आले आहेत.

वरील वाक्यामध्ये झाड, टेबल, घर या नामांना जोडून आलेले शब्द वर, खाली, मध्ये या शब्दांना 'शब्दयोगी अव्यय' असे म्हणतात.

3. **उभयान्वयी अव्यय:** दोन किंवा दोहोपेक्षा जास्त शब्दांना अथवा वाक्यांना जोडणाऱ्या शब्दांना 'उभयान्वयी अव्यय' असे म्हणतात.

उदा: 1. मरावे परि कीर्तीरूपे उरावे.
2. तुला चहा हवा की कॉफी?
3. रामूने काठी घेतली व कुत्र्यास मारले.

4. वारा सुटला आणि पावसाला सुरवात झाली.

वरील उदाहरणामध्ये परि, की, व, आणि, हे शब्द वाक्यातील उभयशब्दांना (दोन शब्दांना) जोडतात म्हणून त्यांना 'उभयान्वयी अव्यय' असे म्हणतात.

4. **केवलप्रयोगी अव्यय:** ज्या शब्दांनी आपल्या मनातले भाव व्यक्त करता येतात, त्या शब्दांना 'केवलप्रयोगी अव्यय' असे म्हणतात. हे शब्द आपल्या तोंडातून सहजपणे बाहेर पडतात.

उदा: 1. अहाहा! काय सुंदर बाग आहे!

2. आई गं! किती जोरात ठेच लागली!

3. शी! किती घाण आहे इथे!

4. शाब्बास! फार छान मार्क मिळविलेस!

वरील उदाहरणामधील, अहाहा! आई गं! शी! शाब्बास! हे शब्द सहजपणे मनातील भाव व्यक्त करव्यासाठी बाहेर पडतात, अशा शद्बांनी आपण आनंद, दु:ख, आश्चर्य असे भाव व्यक्त करतो. याला 'केवलप्रयोगी अव्यय' असे म्हणतात.

©KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

खाली दिलेल्या अक्षरांची योग्य जुळवाजुळव करुन त्यात लपलेल्या म्हणी शोधा.

1) ता ता शी री ची भा क्षा न व प रू
2) पा पा पा पा मा चा ल ग ह
3) पे वे ते से व रा ग त उ
4) वे व ख त्या खा ला ई ख
5) ल ला आ हा च्या का सा शा णा क क र त
6) री री गा पा ला वा य ह ड अ ध चे
7) बा ना ळा आ त्या गो बि त य
8) रो रो वै ग म र ज स द्य
9) के गे झो ला ला पा आ ल णि बै
10) ट ला ब क्षे को आं द्रा ल्ह्या

संधी

आपण बोलताना अनेक शब्द एका पुढे एक असे उच्चारतो. त्यावेळी एकमेकांशेजारी येणारे वर्ण एकमेकांत मिसळतात व त्यांचा जोडशब्द तयार होतो. त्यास **'संधी'** असे म्हणतात.

उदा: 'सूर्य उदय झाला' असे न म्हणता 'सूर्योदय झाला' असे म्हणतो. वाक्मय असे न म्हणता वाङ्मय म्हणतो. अशा प्रकारचे जोडशब्द तयार करताना पहिल्या शब्दातील शेवटचा वर्ण व दुसऱ्या शब्दातील पहिला वर्ण हे एकमेकांत मिसळतात. व त्या दोहोबद्दल एक वर्ण तयार होतो. वर्णांच्या अशा एकत्र येण्यास **'संधी'** असे म्हणतात. संधी म्हणजे **'सांधणे'** किंवा **'जोडणे'** होय.

संधीचे तीन प्रकार आहेत:

संधी

1. स्वर संधी | **2. व्यंजन संधी** | **3. विसर्ग संधी**

NOT TO BE REPUBLISHED ©KTBS

1. **स्वर संधी:** संधी होताना जवळ येणारे वर्ण स्वर असतील तर त्यास स्वरसंधी म्हणतात.

उदा:

सूर्य	+	अस्त	=	सूर्यास्त
देव	+	आलय	=	देवालय
गुरु	+	उपदेश	=	गुरूपदेश
गिरी	+	ईश	=	गिरीश
एक	+	एक	=	एकैक
चंद्र	+	उदय	=	चंद्रोदय
गण	+	ईश	=	गणेश
देव	+	ऋषि	=	देवर्षी
सदा	+	एव	=	सदैव

2. **व्यंजन संधी:** संधी होताना जवळ येणारा पहिला वर्ण **'व्यंजन'** व दुसरा वर्ण **'स्वर'** किंवा व्यंजन असेल तर त्यास **'व्यंजनसंधी'** म्हणतात.

उदा:

सत्	+	आचार	=	सदाचार
सत्	+	चरित्र	=	सच्चरित्र

दिक्	+	विजय	=	दिग्विजय
जगत्	+	नाथ	=	जगन्नाथ

3. **व्यंजन संधी:** संधी होताना जवळ येणारा पहिला वर्ण **'विसर्ग'** व दुसरा वर्ण **'स्वर'** किंवा **'व्यंजन'** असेल तर त्यास **'विसर्गसंधी'** म्हणतात.

उदा:

यशः	+	धन	=	यशोधन
निः	+	अंतर	=	निरंतर
अंतर्	+	करण	=	अंतःकरण
तेजस्	+	कण	=	तेजःकण
निः	+	पाप	=	निष्पाप
आयुः	+	वेद	=	आयुर्वेद
मनः	+	ताप	=	मनस्ताप

पुढील शब्दांतील संधी सोडवून लिहा.

☐	+	आलय	=	देवालय
गज	+	☐	=	गजानन
सूर्य	+	उदय	=	☐
रमा	+	☐	=	रमेश
☐	+	ऋषी	=	महर्षी
सत्	+	☐	=	सदानंद
☐	+	मार्ग	=	सन्मार्ग
तत्	+	लीन	=	☐

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

सम्	+	आचार	=	
अधः	+		=	अधोवदन
	+	पाप	=	निष्पाप
	+	ताप	=	मनस्ताप
निः	+		=	निष्काम
	+	तेज	=	निस्तेज
निः	+	अंतर	=	
महा	+		=	महोत्सव
विद्या	+		=	विद्यालय
	+		=	सज्जन
आपद्	+	काल	=	
सम	+		=	समाज
दुः	+		=	दुर्जन
	+		=	निष्फळ
यशः	+	धन	=	

@KTBS
NOT TO BE REPUBLISHED

20

पूरकवाचन

कोणापासून काय घ्यावे?

V9I4D8

-निलम माणगांवे

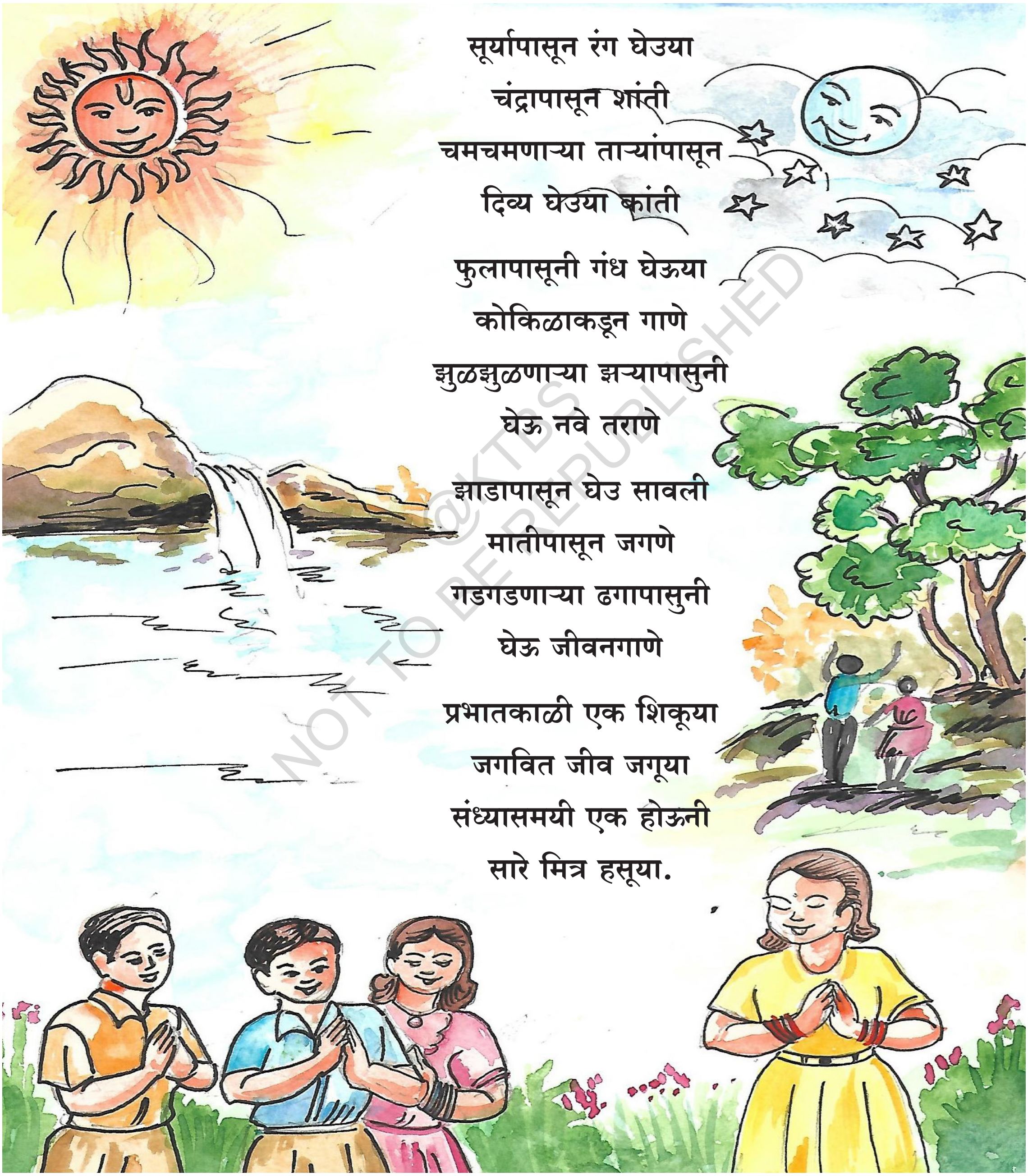

सूर्यापासून रंग घेउया
चंद्रापासून शांती
चमचमणाऱ्या ताऱ्यांपासून
दिव्य घेउया कांती

फुलापासूनी गंध घेऊया
कोकिळाकडून गाणे
झुळझुळणाऱ्या झऱ्यापासुनी
घेऊ नवे तराणे

झाडापासून घेउ सावली
मातीपासून जगणे
गडगडणाऱ्या ढगापासुनी
घेऊ जीवनगाणे

प्रभातकाळी एक शिकूया
जगवित जीव जगूया
संध्यासमयी एक होऊनी
सारे मित्र हसूया.

NOT TO BE REPUBLISHED @KTBS

बसवण्णांची वचने

आपल्यावर रागावणाऱ्यावर
आपण कशाला रागवायचे ?
आपला काय फायदा होतो?
त्यांचे काय नुकसान होते?
राग व्यक्त केला तर
मोठे पणाला धक्का पोचतो.
राग अव्यक्त राहिला, तर
जाणीव नष्ट होते.
धरातल्या आगीमुळे घर जळते, ते
शेजाऱ्यांचे नव्हे;
कूडलसंगमदेवा.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

सर्पदंश झालेल्याला
बोलते करता येईल.
भूतबाधा झालेल्याला
बोलते करता येईल.
(पण) श्रीमंतीचे विष भिनलेल्याला
बोलते करता येणार नाही.
गरिबीचे चेटूक
त्यांच्या घरी गेले, की
(ते) सगळ्यांशी बोलू लागतील.
कूडलसंगमदेवा.

अवांतर वाचनासाठी कथांचे नमूने

गारेगार

- कल्लाप्पा पाटील

संजीवनी दहावी केंद्रात प्रथम क्रमांकाने उत्तीर्ण झाली. आई-बापाच्या कष्टाचं चीज झालं. दहा गुंठे शेतीत गुजराण करणारं कुटुंब, दुसऱ्याच्या शेतात मोलमजुरी करून हुशार संजीवनीसाठी स्वप्नांचं जीवन जगत होतं. 'एक बेटी धनाची पेटी' असा संजीवनीच्या बाबानं निश्चय केला.

संजीवनीने विज्ञान शाखेतून बारावी केली. पाण्यासारखा पैसा ओतून पोरीला शिकवावं तर इतका पैसा नाही अन् नाही शिकवावं तर तिची हुशारी पाण्यात जाणार. अशा स्थितीत रात्रीच्या वेळी दूरवर एक दिवा चमकावा आणि एखाद्या बेटाचा आश्रय मिळावा तसं एक दिवस शहरातील एक श्रीमंत स्थळ संजीवनीसाठी आलं. संजीवनी हुशार अन् सुंदर असल्यानं तिचं सूरजशी लग्न झालं. सूरजचं मेडिकलचं शिक्षण होऊन एम्. डी. (हृदयरोग तज्ज्ञ) चं शिक्षण चालू होतं. संजीवनीनेही मेडिकलला ॲडमिशन घेतलं. सूरजच्या मार्गदर्शनामुळे तिने एम्.डी चे शिक्षण पूर्ण केले व डॉक्टर झाली.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED

एक दिवस सकाळची वेळ दहा वाजले होते. एक पासष्ट वर्षे वयाचे आजोबा ओपीडीमध्ये आले. त्यांच्या हातावर 'दाजीबा' असे लिहिलेलं पाहताच संजीवनी बालपणात हरवली.

संजीवनी पहिलीत शिकत होती. रविवार होता. उन्हाळ्याचे दिवस होते. आईवडील शेतावर निघाले होते. ''पोरी, आम्ही शेतावर निघालोय. घराचं दार उघड सोडून कुठे जाऊ नकोस बरं का!'' असं म्हणत म्हणत कनवटीचा पैसा काढत म्हणाली,

''हा घे तुला पैसा आईकडे बघत मी म्हणाले. ''आई, मला कशाला पैसा?'' तेव्हा गालावर हात फिरवत आई म्हणाली, ''दुपारी गारेगार येईल हो! अन् कुठे जाऊ नको हं!'' असं म्हणत आई शेतावर निघून गेली.

दुपार झाली होती. रणरणणारं ऊन होतं. सुट्टीमुळे मुलं झाडाखाली खेळत होती. म्हातारी कोतारी माणसं आपल्या नातवंडाना खेळवत घरात होती. एवढ्यात पों पों ऽऽ आवाज करत दररोज येणारा दाजीबा गारेगारवाला सायकलवरून गावात आला. शहरातून जवळजवळ वीस किलोमीटर अंतरावरून सायकलवरून गावोगावी यायचा. सायकलच्या मागे ठेवलेल्या पेटीतून तांबडे, पिवळे, आयताकृती गारेगार, पैसे, धान्य घेऊन पोरांना द्यायचा. एखाद्याकडे पैसे कमी असतील तर फुटलेला गारेगार द्यायचा. गारेगार द्यायला येणाऱ्या पोरांना म्हणायचा,

‘‘या दाजिबा, द्या पैसा, घ्या गारेगार व्हा थंडगार!’’ प्रत्येक पोराला ‘दाजिबा’ म्हणण्यानं या गारेगारवाल्याला बालचमूंनी ‘दाजिबा’ ही जणू पदवीच बहाल केली आहे असे समजून त्याने आपल्या उजव्या हातावर ‘दाजिबा’ असे गोंदून घेतले.

मी धावत पळत दाजिबा जवळ गेले. मला पहाताच दाजिबानं ’दाजिबा’ गोंदलेला हात पेटीत घातला. एक लाल भडक गारेगार देत म्हणाला,

‘‘घे पोरी, लालभडक गारेगार!’’

मी तो गारेगार एका हाताने घेऊन आनंदाने तोंडात घालून दाजिबाला पैसे देण्यासाठी उजवा हात फ्रॉकच्या खिशात घातला तर खिशात पैसा नव्हता. खिसा फाटला होता. गारेगारच्या गारव्याने गोडीने अन् ’प्रफुल्लित झालेला माझा चेहरा, लाजाळूच्या स्पर्शाने पाने मिटावीत तसा हाताला पैसा न लागल्याने क्षणात माझा चेहरा उतरला, चेहरा रडवेला झाला.

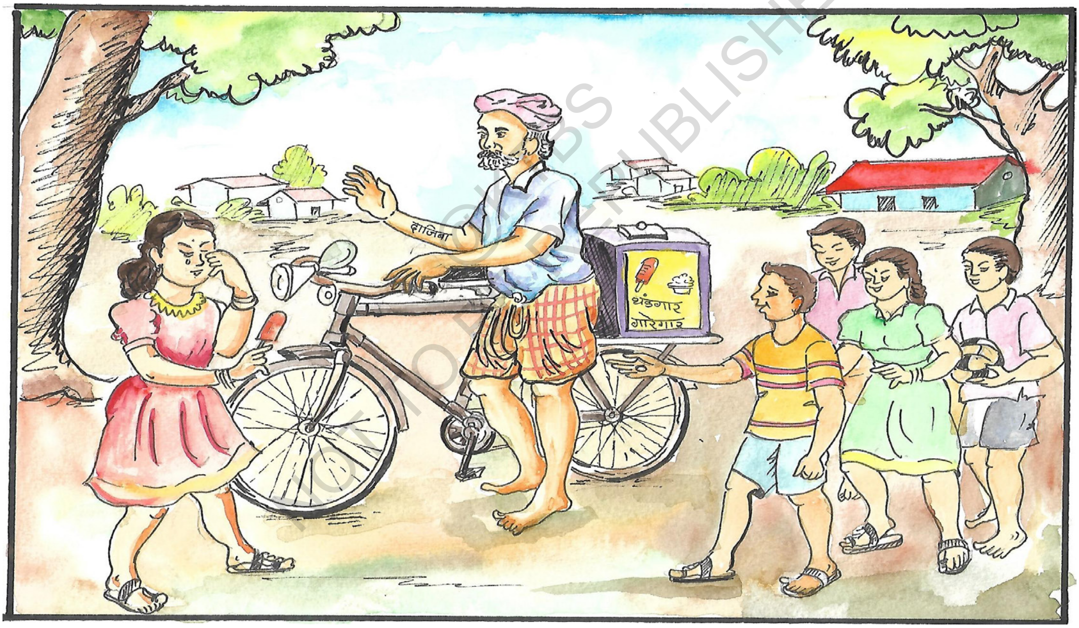

दुसऱ्याच क्षणी तोंडातील गारेगार तोंडातून नकळत बाहेर आला. माझे हावभाव, माझी स्थिती पाहून दाजिबा माझ्याकडे पाहू लागला. रडवेला चेहरा करून मी म्हणाले,

‘‘दाजिबा, माझा खिसा फाटला. माझ्याकडे पैसे होते पण आता पैसे नाहीत.’’ फाटका खिसा दाखवता दाखवता मला रडूच कोसळले. माझं रडणं ऐकून गारेगार खाणारी पोरं गोळा झाली. माझी स्थिती, मनस्थिती पाहून दाजिबा म्हणाला,

''पोरी, तो गारेगार खा पाहू. त्याचं पाणी व्हाया लागलंय.''

मी रडतचं म्हणाले, ''तुमचे पैसे?'' माझ्या डोक्यावर हात ठेवत दाजिबा म्हणाला, ''तू पैसे देऊ नकोस, तू माझ्या लेकीसारखीच आहेस, लेकीचे पैसे कोण घेतं का?''

दाजिबाच्या गरिबीत मनाची श्रीमंती होती, माणुसकी होती. दाजिबाच्या आशीर्वादानेच मी आज हृदयरोग तज्ज्ञ डॉक्टर झाले होते. हाच गरीब पण हृदयाने श्रीमंत असणारा दाजिबा हृदयविकाराने आज माझ्याकडे आला आहे. त्याची माझी पुनर्भेट हा दैवी योगच असेल का? मी कोण हे सांगितलं तर दाजिबाला किती आनंद होईल! पण एवढ्यात त्याला आपली ओळख सांगायची नाही. प्रथम या विकारातून त्याला बरं करायचं, तणावमुक्त करायचं आणि मगच आपली ओळख करून द्यायची.

डॉ. सूरजनी हाक मारताच बालपणात हरवलेली संजीवनी एकदम भानावर आली. संजीवनीने आपल्याकडे आलेल्या एका पेशंटच, दाजिबाचं कसं देणं लागते, हे सांगण्यासाठी बालपणीची आठवण सूरजला सांगितली. ते ऐकून सूरजलाही दाजिबाविषयी प्रेम, आपुलकी वाटू लागली.

दोघांनी निश्चय केला की, दाजिबांना हृदयरोगातून विनामोबदला मुक्त करायचं. दाजिबाच्या हृदयाचे ऑपरेशन त्यांनी केलं. घरचाच माणूस असल्यासारखी काळजी घेत त्याला या विकारातून बरे केले.

दवाखान्यातून डिस्चार्ज घेऊन निघायच्या दिवशी दाजिबा डॉ. संजीवनी व डॉ. सूरज यांना हात जोडून म्हणाला, ''मॅडम, तुम्ही दोघांनी माझी घरच्यासारखी काळजी घेतली. मला बरे केले. माझा जीवातजीव असे पर्यंत विसरणार नाही. तुमचं बिल, किती पैसे झाले ते सांगा.''

यावर सूरज व संजीवनी दोघं एकमेकांकडे पाहू लागले. शेवटी संजीवनी म्हणाली,

''दाजिबा, तुम्ही माझे पैसे केव्हाच दिला आहात'' असे म्हणून बालपणातील तोंडात घातलेल्या गारेगाराचे पैसे देताना फ्रॉकचा खिसा फाटल्याने ते पैसे मी तुम्हाला देऊ शकले नाही. मी रडत होते, त्यावेळी त्या गारेगारचे पैसे तुम्ही घेतला नव्हता. उलट मोठ्या मनाने, हृदयाने मला आशीर्वाद दिला होता. त्या तुमच्या आशीवादानेच मी डॉक्टर झाले. हृदयरोग तज्ज्ञ झाले.

संजीवनी सांगत होती. आणि दाजिबाला पंचवीस वर्षापूर्वीचा तो उन्हातील लख्ख प्रसंग आठवला अन् त्याच्या डोळ्यातून आनंदाश्रू ओघळू लागले.

@KTBS NOT TO BE REPUBLISHED